Samling af Afgørelser

RETTENS DOM (Fjerde Afdeling)

16. september 2013 *

»Konkurrence — karteller — belgiske, tyske, franske, italienske, nederlandske og østrigske markeder for badeværelsesudstyr og -inventar — afgørelse, der fastslår en overtrædelse af artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 — koordinering af prisforhøjelser og udveksling af følsomme kommercielle oplysninger — konkurrencefordrejning — bevis — beregning af bøden — samarbejde under den administrative procedure — samarbejdsmeddelelsen af 2002 — bødefritagelse — bødenedsættelse — betydelig merværdi — retningslinjer for beregningen af bøder af 2006 — princip om forbud mod tilbagevirkende kraft«

I sag T-380/10,

Wabco Europe, Bruxelles (Belgien),

Wabco Austria GesmbH, Wien (Østrig),

Trane Inc., Piscataway, New Jersey (USA),

Ideal Standard Italia Srl, Milano (Italien),

Ideal Standard GmbH, Bonn (Tyskland),

ved advokaterne S. Völcker, F. Louis, A. Israel og N. Niejahr, solicitors C. O'Daly og E. Batchelor samt barrister F. Carlin,

sagsøgere,

mod

Europa-Kommissionen ved F. Castillo de la Torre, F. Ronkes Agerbeek og G. Koleva, som befuldmægtigede,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens afgørelse K(2010) 4185 endelig af 23. juni 2010 om en procedure i henhold til artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/39.092 – Badeværelsesudstyr og -inventar) i det omfang, den vedrører sagsøgerne og om nedsættelse af de bøder, sagsøgerne er blevet pålagt,

har

* Processprog: engelsk

RETTEN (Fjerde Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, I. Pelikánová, og dommerne K. Jürimäe (refererende dommer) og M. van der Woude,

justitssekretær: fuldmægtig S. Spyropoulos,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 27. marts 2012,

afsagt følgende

Dom

Sagens baggrund

1 Ved Kommissionens afgørelse K(2010) 4185 endelig af 23. juni 2010 om en procedure i henhold til artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/39.092 – Badeværelsesudstyr og -inventar) (herefter »den anfægtede afgørelse«) fastslog Europa-Kommissionen, at der var sket en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF og af artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS) inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar. Denne overtrædelse, som 17 virksomheder deltog i, fandt sted i løbet af forskellige perioder i tidsrummet fra den 16. oktober 1992 til den 9. november 2004 i form af en flerhed af konkurrencebegrænsende aftaler og samordnet praksis på Belgiens, Tysklands, Frankrigs, Italiens, Nederlandenes og Østrigs områder (anden og tredje betragtning til og artikel 1 i den anfægtede afgørelse).

2 Kommissionen anførte nærmere bestemt i den anfægtede afgørelse, at den fastslåede overtrædelse for det første bestod i, at producenter af badeværelsesudstyr og -inventar koordinerede deres årlige prisforhøjelser og andre aspekter ved prisfastsættelsen ved regelmæssige møder i nationale brancheorganisationer, for det andet i fastsættelse eller koordination af priserne ved konkrete begivenheder, såsom en stigning i råvarepriser, indførelsen af euroen eller indførelse af motorvejsafgifter, og for det tredje i videregivelse og udveksling af kommercielt følsomme oplysninger (152.-163. betragtning til den anfægtede afgørelse). Desuden konstaterede Kommissionen, at fastsættelsen af priser i sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar var en årligt tilbagevendende begivenhed. Inden for rammerne heraf fastsatte producenterne deres prislister, som i almindelighed gjaldt et år, og som dannede grundlag for de kommercielle relationer med grossisterne (152.-163. betragtning til den anfægtede afgørelse).

3 De produkter, der var omfattet af kartellet, var badeværelsesudstyr og -inventar, som tilhørte en af de tre følgende undergrupper af produkter: vandhaner og armaturer, bruseafskærmninger og tilbehør samt keramiske artikler (herefter de »tre undergrupper af produkter«) (femte og sjette betragtning til den anfægtede afgørelse).

4 American Standard Inc., som i 2007 blev til Trane Inc., er en amerikansk koncern, som fremstiller og markedsfører keramiske artikler og vandhaner og armaturer under mærket Ideal Standard. Koncernens europæiske virksomhed inden for denne sektor blev den 29. oktober 2001 overført til American Standard Europe BVBA, som i 2007 blev til Wabco Europe. Koncernen var eneejer af datterselskaber, der var virksomme inden for seks af Unionens medlemsstater, nemlig for det første Ideal Standard GmbH og Ideal-Standard Produktions-GmbH i Tyskland, for det andet Ideal Standard SAS i France, for det tredje Ideal Standard Italia Srl i Italien, for det fjerde, fra 2001 at regne, de Metaalwarenfabriek Venlo BV, som i 2005 blev til Ideal Standard Nederland BV Europe, i Nederlandene, for det femte Wabco Austria GesmbH, som i 2007 blev solgt til Ideal Standard GmbH, i Østrig, og for det sjette et datterselskab af sidstnævnte i Belgien (21.-26. og 1043.-1049. betragtning til den anfægtede afgørelse).

5 Wabco Europe, Wabco Austria, Trane, Ideal Standard Italia og Ideal Standard benævnes i det følgende samlet »sagsøgerne«.

6 Den 15. juli 2004 oplyste Masco Corp. og selskabets datterselskaber, herunder Hansgrohe AG, som fremstiller vandhaner og armaturer, og Hüppe GmbH, som fremstiller bruseafskærmninger, Kommissionen om eksistensen af et kartel inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar og anmodede om bødefritagelse i henhold til Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3, herefter »samarbejdsmeddelelsen af 2002«) eller i mangel deraf om bødenedsættelse. Den 2. marts 2005 vedtog Kommissionen i overensstemmelse med punkt 8, litra a), og punkt 15 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 en betinget afgørelse om bødefritagelse vedrørende Masco (126.-128. betragtning til den anfægtede afgørelse).

7 Den 9. og den 10. november 2004 foretog Kommissionen i henhold til artikel 20, stk. 4, i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i artikel [101 TEUF] og [102 TEUF] (EFT 2003 L 1, s. 1) uanmeldte kontrolbesøg i lokalerne for flere selskaber og nationale brancheforeninger med aktiviteter inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar (129. betragtning til den anfægtede afgørelse).

8 Den 15. og den 19. november 2004 anmodede henholdsvis Grohe Beteiligungs GmbH og dets datterselskaber (herefter »Grohe«) og sagsøgerne om bødefritagelse i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 eller i mangel deraf om bødenedsættelse (131. og 132. betragtning til den anfægtede afgørelse).

9 I perioden den 15. november 2005 til den 16. maj 2006 fremsendte Kommissionen anmodninger om oplysninger i overensstemmelse med artikel 18 i forordning nr. 1/2003 til flere selskaber og foreninger, som var aktive inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar, herunder sagsøgerne (133. betragtning til den anfægtede afgørelse).

10 Den 17. og den 19. januar 2006 anmodede henholdsvis Roca SARL og Hansa Metallwerke AG og deres datterselskaber om bødefritagelse i henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002 eller i mangel deraf om bødenedsættelse. Den 20. januar 2006 anmodede Aloys Dornbracht GmbH & Co KG Armaturenfabrik (herefter »Dornbracht«) også om en sådan bødefritagelse eller i mangel deraf om bødenedsættelse.

11 Den 26. marts 2007 vedtog Kommissionen en klagepunktsmeddelelse, som blev tilsendt sagsøgerne (139. betragtning til den anfægtede afgørelse).

12 Fra den 12. til den 14. november 2007 blev der afholdt en høring, som sagsøgerne deltog i (143. betragtning til den anfægtede afgørelse).

13 Den 9. juli 2009 tilsendte Kommissionen visse selskaber, herunder sagsøgerne, en sagsfremstillingsmeddelelse, som gjorde dem opmærksom på visse beviser, som Kommissionen påtænkte at lægge til grund ved vedtagelsen af Kommissionens endelige afgørelse (147. og 148. betragtning til den anfægtede afgørelse).

14 Mellem den 19. juni 2009 og den 8. marts 2010 anmodede Kommissionen i henhold til artikel 18 i forordning nr. 1/2003 flere virksomheder, herunder sagsøgerne, om supplerende oplysninger (149.-151. betragtning til den anfægtede afgørelse).

15 Den 23. juni 2010 vedtog Kommissionen den anfægtede afgørelse.

16 I den anfægtede afgørelse fandt Kommissionen for det første, at de former for praksis, som er beskrevet i præmis 2 ovenfor, var del af en samlet plan med det formål at begrænse konkurrencen mellem adressaterne for nævnte afgørelse og besad de karakteristika, som kendetegner en samlet og vedvarende overtrædelse, hvis anvendelsesområde omfattede de tre undergrupper af produkter omhandlet i

præmis 3 ovenfor, og som omfattede Belgiens, Tysklands, Frankrigs, Italiens, Nederlandenes og Østrigs område (778. og 793. betragtning til den anfægtede afgørelse) (herefter »den fastslåede overtrædelse«). Kommissionen fremhævede i den henseende bl.a., at denne praksis fulgte et gentaget mønster, som havde vist sig at være det samme i de seks medlemsstater, der var omfattet af Kommissionens undersøgelse (778. og 793. betragtning til den anfægtede afgørelse). Kommissionen henviste ligeledes til eksistensen af nationale brancheorganisationer, som omfattede alle tre undergrupper af produkter, som den benævnte »koordinationsorganer«, nationale brancheorganisationer, som omfattede medlemmer, hvis virksomhed vedrørte mindst to af disse tre undergrupper af produkter, som den benævnte »foreninger vedrørende flere produktgrupper«, samt specialsammenslutninger, som omfattede medlemmer, hvis virksomhed vedrørte en af de tre undergrupper af produkter (796. og 798. betragtning til den anfægtede afgørelse). Endelig fastslog Kommissionen, at der fandtes en central gruppe af virksomheder, som havde deltaget i kartellet i forskellige medlemsstater via koordinationsorganer og foreninger vedrørende flere produktgrupper (796. og 797. betragtning til den anfægtede afgørelse).

17 Med hensyn til sagsøgerne fandt Kommissionen, at de havde deltaget i overtrædelser vedrørende keramiske artikler og vandhaner og armaturer i særskilte perioder fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004 i Belgien, Tyskland, Frankrig, Italien og Østrig. Til gengæld fandt Kommissionen, at sagsøgerne ikke kunne holdes ansvarlige for en overtrædelse begået i Nederlandene, for så vidt som overtrædelsen var afsluttet på dette område i 1999, før sagsøgerne i 2001 erhvervede det datterselskab, som havde deltaget deri. Kommissionen fastslog, at sagsøgerne havde deltaget i en samlet overtrædelse, for så vidt som de med rimelighed kunne forudse, at konkurrencebegrænsende aktiviteter havde fundet sted før 2001 (853.-856. betragtning til den anfægtede afgørelse).

18 For det andet støttede Kommissionen sig ved beregningen af den bøde, som hver virksomhed blev pålagt, til retningslinjerne for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003 (EUT 2006 C 210, s. 2, herefter »retningslinjerne af 2006«) (1184. betragtning til den anfægtede afgørelse).

19 Kommissionen opregnede i den anfægtede afgørelses artikel 1 de virksomheder, som den pålagde sanktioner for en overtrædelse af artikel 101 TEUF og af EØS-aftalens artikel 53 fra den 1. januar 1994 at regne på grund af deres deltagelse i et kartel inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar i Belgien, Tyskland, Frankrig, Italien, Nederlandene og Østrig i forskellige tidsrum fra den 16. oktober 1992 til den 9. november 2004.

20 For så vidt angår sagsøgerne er den anfægtede afgørelses artikel 1, stk.1, punkt 3-5, affattet som følger:

»1) Følgende virksomheder har overtrådt artikel 101 [TEUF] og EØS-aftalens artikel 53 ved i de anførte tidsrum at have deltaget i en vedvarende aftale eller samordnet praksis inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar på Tysklands, Østrigs, Italiens, Frankrigs, Belgiens og Nederlandenes område:

[…]

3. Trane […] fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004

4. W[abco] Europe […] fra den 29. oktober 2001 til den 9. november 2004 og W[abco] Austria […] fra den 21. juli 1994 til den 9. november 2004. Ideal Standard […] fra den 19. marts 2003 til den 9. november 2004, Ideal Standard Produktions […] fra den 30. oktober 2001 til den 9. november 2004, Ideal Standard [SAS] fra den 10. december 2002 til den 9. november 2004 og Ideal Standard Italia […] fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004

5. Ideal Standard Nederland […] fra den 30. november 1994 til den 31. december 1999.«

21 Kommissionen pålagde i den anfægtede afgørelses artikel 2 de omhandlede virksomheder bøder. Den højeste bøde blev pålagt sagsøgerne og beløber sig til 326 091 196 EUR. For så vidt angår sagsøgerne er den anfægtede afgørelses artikel 2, stk. 3, affattet som følger:

»For den i artikel 1 omhandlede overtrædelse pålægges der følgende bøder:

a) Trane: 259 066 294 EUR […]

b) W[abco] Europe […] og Trane […] in solidum: 44 995 552 EUR […]

c) W[abco] Austria […], W[abco] Europe […] og Trane […] in solidum: 1 519 000 EUR […]

d) Ideal Standard [SAS], W[abco] Europe […] og Trane […] in solidum: 0 EUR […]

e) Ideal Standard Italia […], W[abco] Europe […] og Trane […] in solidum: 12 323 430 EUR […]

f) Ideal Standard […], W[abco] Europe […] og Trane […]in solidum: 5 575 920 EUR […]

g) Ideal Standard Produktions […], W[abco] Europe […] og Trane […] in solidum: 0 EUR […]

h) W[abco] Austria […] og Trane […] in solidum: 2 611 000 EUR […]

i) Ideal Standard Nederland […]: 0 EUR […]«

Retsforhandlinger og parternes påstande

22 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 8. september 2010 har sagsøgerne anlagt den foreliggende sag. Ved dokument indleveret til Rettens Justitskontor samme dag har sagsøgerne begæret sagen behandlet efter den fremskyndede procedure i medfør af artikel 76a i Rettens procesreglement.

23 Ved afgørelse af 19. oktober 2010 afslog Retten (Fjerde Afdeling) sagsøgernes anmodning om, at der skulle træffes afgørelse i sagen efter en fremskyndet procedure i henhold til procesreglementets artikel 76a.

24 På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Fjerde Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling og har som led i foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, jf. procesreglementets artikel 64, stillet parterne skriftlige spørgsmål. Parterne har besvaret disse spørgsmål inden for den fastsatte frist.

25 Parterne har afgivet mundtlige indlæg og besvaret mundtlige spørgsmål fra Retten i retsmødet den 27. marts 2012.

26 Sagsøgerne har nedlagt følgende påstande:

— Artikel 2, stk. 3, i den anfægtede afgørelse annulleres delvis, for så vidt som sagsøgerne deri pålægges bøder, og afgørelsens artikel 1, stk. 1, punkt 3 og 4, annulleres i det omfang, det er nødvendigt.

— Den bøde, der er blevet pålagt sagsøgerne, nedsættes.

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

27 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgerne tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

28 Det bemærkes indledningsvis, at den domstolsprøvelse, som Unionens retsinstanser foretager af de afgørelser, som Kommissionen træffer med henblik på at pålægge sanktioner for overtrædelser af konkurrenceretten, bygger på den i artikel 263 TEUF fastsatte legalitetskontrol, der, når de skal træffe afgørelse i en sag af denne art, komplementeres af den fulde prøvelsesret, der i henhold til artikel 261 TEUF er tillagt disse retsinstanser ved artikel 31 i forordning nr. 1/2003 (jf. i denne retning Domstolens dom af 8.12.2011, sag C-386/10 P, Chalkor mod Kommissionen, Sml. I, s. 13085, præmis 53, 63 og 64). Denne kompetence giver disse retsinstanser beføjelse til, ud over en simpel legalitetskontrol af sanktionen, at anlægge deres egen vurdering i stedet for Kommissionens og derfor efter omstændighederne at ophæve, nedsætte eller forhøje den pålagte bøde eller tvangsbøde (jf. Domstolens dom af 8.12.2011, sag C-272/09 P, KME Germany m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 12789, præmis 103 og den deri nævnte retspraksis; jf. i denne retning Rettens dom af 5.10.2011, sag T-11/06, Romana Tabacchi mod Kommissionen, Sml. II, s. 6681, præmis 265).

29 Set i lyset af den i foregående præmis nævnte retspraksis må sagsøgernes påstande om annullation af den anfægtede afgørelses artikel 1 og 2, for så vidt som disse artikler vedrører dem, for det første undersøges i forbindelse med legalitetskontrollen af den anfægtede afgørelse, og for det andet må der tages stilling til sagsøgernes påstande om, at Retten bør udøve sin fulde prøvelsesret og nedsætte de bøder, Kommissionen har pålagt dem.

A – *De principale påstande om delvis annullation af den anfægtede afgørelse*

30 Sagsøgerne har til støtte for deres annullationspåstande fremført fire anbringender. Det første anbringende vedrører en fejl ved beregningen af bøden, som følger af medregningen af værdien af sagsøgernes salg af keramiske artikler i Italien. Det andet anbringende vedrører den omstændighed, at Kommissionen ved beregningen af bødens størrelse har undladt at tage den omstændighed i betragtning, at Kommissionen i medfør af punkt 23, litra b), sidste punktum, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 havde indrømmet sagsøgerne en delvis bødefritagelse for overtrædelser begået i Belgien og Frankrig. Det tredje anbringende vedrører den omstændighed, at Kommissionen burde have anset sagsøgerne for at være de første, der indgav beviser af en betydelig merværdi som omhandlet i samarbejdsmeddelelsen af 2002, således at de burde have opnået en nedsættelse af bøden med 50% og ikke med 30%. Sagsøgerne har med deres fjerde anbringende gjort gældende, at Kommissionen har tilsidesat princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft ved at anvende retningslinjerne af 2006 på sagens omstændigheder.

1. *Det første anbringende om en fejl ved beregningen af bøden som følge af, at værdien af sagsøgernes salg af keramiske artikler på det italienske marked blev taget i betragtning*

31 Sagsøgerne har i det væsentlige gjort gældende, at Kommissionen ikke i tilstrækkelig grad har godtgjort eksistensen af den omhandlede overtrædelse, for så vidt som den vedrører keramiske artikler solgt på det italienske marked i løbet af en periode på 11 år og 7 måneder, nemlig fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004, og end mindre sagsøgernes deltagelse i denne overtrædelse. De har i den henseende anført, at Kommissionen i 1140. betragtning til den anfægtede afgørelse kun beregnede størrelsen af den bøde, hver virksomhed blev pålagt på baggrund af kendetegnene for den overtrædelse, virksomheden selv havde begået, dvs. henset til området og de berørte undergrupper af

produkter og den faktiske varighed af virksomhedens deltagelse i overtrædelsen. Derfor bør den samlede bøde, som sagsøgerne er blevet pålagt, nedsættes med 75%, dvs. en nedsættelse på tæt ved 248 mio. EUR.

32 Kommissionen har anfægtet denne argumentation.

33 Det må således undersøges, om Kommissionen i tilstrækkelig grad har godtgjort sagsøgernes deltagelse i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler solgt på det italienske marked, som fandt sted fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004.

a) Gennemgang af retspraksis vedrørende eksistensen af og beviset for en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF

34 Hvad for det første angår selve eksistensen af et kartel bemærkes, at i henhold til artikel 101, stk. 1, TEUF er alle aftaler mellem virksomheder, alle vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder og alle former for samordnet praksis, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for det indre marked, uforenelige med det indre marked og forbudt.

35 Det er, for at der foreligger en aftale som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF, tilstrækkeligt, at de pågældende virksomheder har givet udtryk for en fælles vilje til at optræde på markedet på en bestemt måde (Rettens dom af 17.12.1991, sag T-7/89, Hercules Chemicals mod Kommissionen, Sml. II, s. 1711, præmis 256, og af 20.3.2002, sag T-9/99, HFB Holding m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1487, præmis 199).

36 En aftale som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF kan anses for indgået, når der består en samstemmende vilje med hensyn til selve princippet om at begrænse konkurrencen, selv om specifikke elementer af den planlagte begrænsning stadig er genstand for forhandlinger (jf. i denne retning dommen i sagen HFB Holding m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 35 ovenfor, præmis 151-157 og 206).

37 Begrebet samordnet praksis omhandler en form for koordinering mellem virksomheder, hvorved disse ikke går så langt som til at slutte en egentlig aftale, men dog bevidst erstatter den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et indbyrdes praktisk samarbejde (Domstolens domme af 8.7.1999, sag C-49/92 P, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, Sml. I, s. 4125, præmis 115, og sag C-199/92 P, Hüls mod Kommissionen, Sml. I, s. 4287, præmis 158).

38 I denne forbindelse udelukker artikel 101, stk. 1, TEUF enhver direkte eller indirekte kontakt mellem erhvervsdrivende, som kan påvirke en faktisk eller potentiel konkurrents adfærd på markedet, eller som over for en sådan konkurrent kan afsløre den adfærd, man har besluttet eller overvejer selv at udvise på markedet, når disse kontakter har til formål eller til følge at begrænse konkurrencen (jf. i denne retning dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 37 ovenfor, præmis 116 og 117).

39 En udveksling af oplysninger er i strid med EU-konkurrencereglerne, såfremt den formindsker eller fjerner usikkerhedsgraden vedrørende det relevante markeds funktion og følgelig begrænser konkurrencen mellem virksomhederne (jf. i denne retning Domstolens dom af 2.10.2003, sag C-194/99 P, Thyssen Stahl mod Kommissionen, Sml. I, s. 10821, præmis 81 og den deri nævnte retspraksis).

40 Offentliggørelsen af følsomme oplysninger fjerner således usikkerheden med hensyn til konkurrentens fremtidige adfærd og har således direkte eller indirekte betydning for strategien for modtageren af oplysningerne (jf. i denne retning Domstolens dom af 23.11.2006, sag C-238/05, Asnef-Equifax og

Administración del Estado, Sml. I, s. 11125, præmis 51 og den deri nævnte retspraksis). Enhver erhvervsdrivende skal uafhængigt tage stilling til den politik, han vil føre på det indre marked, og de vilkår, han vil tilbyde sin kundekreds (jf. dommen i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt i præmis 39 ovenfor, præmis 82 og den deri nævnte retspraksis).

41 Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker de erhvervsdrivendes ret til rationelt at tilpasse sig deres konkurrenters konstaterede eller antagelige adfærd, udelukker det imidlertid kategorisk enhver direkte eller indirekte kontakt mellem sådanne erhvervsdrivende, som har til formål eller til følge, at der opstår konkurrencevilkår, som ikke svarer til det pågældende markeds normale vilkår i betragtning af produkternes eller de præsterede tjenesteydelsers art, størrelsen og antallet af virksomheder på markedet samt dettes omfang (jf. dommen i sagen Thyssen Stahl mod Kommissionen, nævnt i præmis 39 ovenfor, præmis 83 og den deri nævnte retspraksis).

42 Det bemærkes for det andet for så vidt angår fremlæggelsen af bevis for en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF, at det ifølge fast retspraksis påhviler Kommissionen at føre bevis for de fastslåede overtrædelser og for, at der er indtruffet de omstændigheder, som overtrædelsen udgør (jf. i denne retning Domstolens dom af 17.12.1998, sag C-185/95 P, Baustahlgewebe mod Kommissionen, Sml. I, s. 8417, præmis 58, og dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 37 ovenfor, præmis 86).

43 Når Unionens retsinstanser skal træffe afgørelse vedrørende påstande om annullation af en af Kommissionens afgørelser, der fastslår, at der foreligger en overtrædelse af konkurrencereglerne, og som pålægger adressaterne bøder, tilkommer det endvidere kun Unionens retsinstanser at kontrollere den anfægtede retsakts lovlighed, og de kan således ikke sætte deres egen vurdering i stedet for Kommissionens (jf. i denne retning Rettens dom af 8.7.2004, forenede sager T-67/00, T-68/00, T-71/00 og T-78/00, JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 2501, præmis 174).

44 Ved behandlingen af et annullationssøgsmål til prøvelse af en kommissionsafgørelse, der har fastslået en overtrædelse af konkurrencereglerne og pålagt afgørelsens adressater bøder, består retsinstansens rolle i at bedømme, om de beviser, som Kommissionen har lagt til grund, er tilstrækkelige til at bevise den påtalte overtrædelse (jf. i denne retning Rettens dom af 20.4.1999, forenede sager T-305/94 - T-307/94, T-313/94 - T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, »PVC II-dommen«, Sml. II, s. 931, præmis 891).

45 Såfremt der hos retsinstansen foreligger en tvivl, skal dette komme den virksomhed til gode, der er adressat for afgørelsen, hvorved en overtrædelse fastslås (jf. i denne retning Domstolens dom af 14.2.1978, sag 27/76, United Brands og United Brands Continentaal mod Kommissionen, Sml. s. 207, præmis 265). Retsinstansen kan derfor ikke konkludere, at Kommissionen har ført fornødent bevis for den pågældende overtrædelse, hvis den fortsat nærer tvivl vedrørende dette spørgsmål (jf. dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 43 ovenfor, præmis 177).

46 I denne sidstnævnte situation skal der nemlig tages hensyn til uskyldsformodningen, hvilket princip bl.a. fremgår af artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, der blev proklameret i Nice den 7. december 2000 (EFT 2010 C 83, s. 1), som i medfør artikel 6, stk. 1, TEU har samme juridiske værdi som traktaterne (jf. i denne retning Domstolens dom af 22.11.2011, sag C-214/10, KHS, Sml. I, s. 11757, præmis 37). Henset til arten af de omtvistede overtrædelser samt til karakteren af og strengheden af de hertil knyttede sanktioner finder uskyldsformodningen navnlig anvendelse på sager vedrørende tilsidesættelser af konkurrencereglerne, der gælder for virksomhederne, som vil kunne føre til at pålægge bøder eller tvangsbøder (jf. i denne retning Domstolens dom i sagen Hüls mod Kommissionen, nævnt i præmis 37 ovenfor, præmis 149 og 150, og af 8.7.1999, sag C-235/92 P, Montecatini mod Kommissionen, Sml. I, s. 4539, præmis 175 og 176, samt Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols dom af 21.2.1984, Öztürk, serie A, nr. 73, og af 25.8.1987, Lutz, serie A, nr. 123-A).

47 Det er nødvendigt, at Kommissionen fremlægger præcise og samstemmende beviser, der kan støtte den faste overbevisning, at overtrædelsen er blevet begået (jf. i denne retning Domstolens dom af 31.3.1993, forenede sager C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 og C-125/85 - C-129/85, Ahlström Osakeyhtiö m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1307, præmis 127, og Rettens dom af 6.7.2000, sag T-62/98, Volkswagen mod Kommissionen, Sml. II, s. 2707, præmis 43 og 72).

48 Det er imidlertid væsentligt at fremhæve, at hvert enkelt af de af Kommissionen fremlagte beviser ikke nødvendigvis skal opfylde disse kriterier i forhold til hvert enkelt led i overtrædelsen. Det er tilstrækkeligt, at den række indicier, som institutionen har påberåbt sig, bedømt i deres helhed opfylder dette krav (jf. i denne retning PVC II-dommen, nævnt i præmis 44 ovenfor, præmis 768-778, navnlig præmis 777, som på netop dette punkt efter appel blev bekræftet af Domstolen i dennes dom af 15.10.2002, forenede sager C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P – C-252/99 P og C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8375, præmis 513-523).

49 Da forbuddet mod at deltage i konkurrencebegrænsende aftaler er almindeligt kendt, kan det desuden ikke kræves, at Kommissionen fremlægger dokumenter, der udtrykkeligt viser en ulovlig kontakt mellem de pågældende erhvervsdrivende. De brudstykkeagtige og spredte dokumenter, som Kommissionen er i besiddelse af, burde i hvert fald kunne suppleres ved at rekonstruere visse enkeltheder ved hjælp af følgeslutninger. Den omstændighed, at der foreligger en konkurrencebegrænsende praksis eller aftale, skal derfor udledes ved en slutning ud fra et vist antal sammenfaldende omstændigheder og indicier, der, når de betragtes samlet, og i mangel af en anden logisk forklaring kan udgøre beviset for en tilsidesættelse af konkurrencereglerne (jf. i denne retning Domstolens dom af 7.1.2004, forenede sager C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 123, præmis 55-57, og Rettens dom af 27.9.2006, forenede sager T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP og T-61/02 OP, Dresdner Bank m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3567, præmis 64 og 65).

50 For så vidt angår de beviser, som kan påberåbes med henblik på at påvise en overtrædelse af en overtrædelse af artikel 101 EF og EØS-aftalens artikel 53, er det princip, der finder anvendelse i EU-retten, princippet om den frie bevisbedømmelse (jf. i denne retning Rettens dom af 8.7.2004, sag T-50/00, Dalmine mod Kommissionen, Sml. II, s. 2395, præmis 72).

51 Følgelig er de eventuelt manglende bevisdokumenter kun relevante i forbindelse med helhedsvurderingen af den helhed af beviser, som Kommissionen har fremført. Derimod har dette i sig selv ikke til følge, at den pågældende virksomhed gyldigt kan stille spørgsmålstegn ved Kommissionens påstande ved at give en anden forklaring på de faktiske omstændigheder. Dette er kun tilfældet, når de af Kommissionen fremlagte beviser ikke gør det muligt at fastslå, at der forelå en utvetydig overtrædelse, og uden at det er nødvendigt med en fortolkning (jf. i denne retning Rettens dom af 12.9.2007, sag T-36/05, Coats Holdings og Coats mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 74).

52 Angående de forskellige bevisers bevisværdi er det eneste relevante kriterium for bedømmelsen af beviserne disses troværdighed (dommen i sagen Dalmine mod Kommissionen, nævnt i præmis 50 ovenfor, præmis 72).

53 Det påhviler i øvrigt ligeledes Kommissionen at føre bevis for overtrædelsens varighed, idet denne varighed er en integrerende del af overtrædelsesbegrebet i henhold til artikel 101, stk. 1, TEUF. De i præmis 40-50 ovenfor nævnte principper finder i den henseende anvendelse (jf. i denne retning Domstolens dom af 21.9.2006, sag C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied mod Kommissionen, Sml. I, s. 8725, præmis 95 og 96). Derudover skal Kommissionen i mangel af beviser, der gør det muligt at foretage en direkte fastlæggelse af en overtrædelses varighed, i det mindste støtte sig på beviser, der vedrører faktiske omstændigheder, som tidsmæssigt ligger indbyrdes så nær, at det med rimelighed kan medgives, at

denne overtrædelse er forløbet uafbrudt mellem to specifikke datoer (jf. Rettens dom af 16.11.2006, sag T-120/04, Peróxidos Orgánicos mod Kommissionen, Sml. II, s. 4441, præmis 51 og den deri nævnte retspraksis).

54 Endelig finder den i præmis 35-53 ovenfor nævnte retspraksis analog anvendelse på EØS-aftalens artikel 53, stk. 1.

b) Sammenfatning af de vurderinger, som førte Kommissionen til at pålægge sagsøgerne sanktioner i den anfægtede afgørelse for deres deltagelse i en overtrædelse i Italien

55 Kommissionen har i den anfægtede afgørelse foretaget tre hovedkonstateringer vedrørende sagsøgernes deltagelse i et kartel vedrørende keramiske artikler i Italien.

56 For det første deltog sagsøgerne, som de har medgivet i deres anmodning om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002, fra begyndelsen af 1990'erne til 1995 eller 1996 i ulovlige drøftelser i Italien vedrørende keramiske artikler i foreningen Federceramica, som bestod af producenter af disse produkter. For så vidt som disse drøftelser fandt sted før den dato for overtrædelsens begyndelse, som Kommissionen med henblik på at pålægge sagsøgerne sanktioner har lagt til grund i den anfægtede afgørelse, nemlig den 15. marts 1993, har Kommissionen imidlertid udelukkende taget disse drøftelser i betragtning, for så vidt som de var »udtryk for det samlede adfærdsforløb for visse producenter ([sagsøgerne] og Pozzi Ginori [SpA]), som ligeledes havde deltaget i den konkurrencebegrænsende praksis, som blev gennemført inden for rammerne af [brancheforeningen vedrørende flere produktgrupper] Euroitalia« fra den 15. marts 1993 at regne (jf. 409. betragtning til den anfægtede afgørelse og fodnote 501-505 i afgørelsen).

57 For det andet deltog sagsøgerne fra den 15. marts 1993 til den 15. oktober 2004, hvilket er de nøjagtige datoer, som Kommissionen har taget i betragtning vedrørende varigheden af overtrædelsen vedrørende keramiske artikler i Italien, i møder i Euroitalia, hvorunder prisforhøjelser blev koordineret for vandhaner og armaturer og keramiske artikler. For så vidt angår særligt keramiske artikler blev regulære prisforhøjelser og andre aspekter af priserne, såsom minimumspriser og prisnedsættelser, drøftet på samme måde og under de samme møder som vandhaner og armaturer, som det bl.a. fremgår af de notater, der blev taget ved møderne i Euroitalia den 9. juli 1993, den 12. marts 1996, den 31. januar 1997, den 15. oktober 1999, den 21. januar 2000 og den 14. februar 2003 (jf. 411.-460. betragtning til den anfægtede afgørelse og fodnote 506-580 i afgørelsen samt bilag 6 og 7 til denne vedrørende datoerne for møderne i Euroitalia og i Michelangelo).

58 For det tredje deltog sagsøgerne fra den 12. marts 1996 til den 25. juli 2003 i møder i Michelangelo, under hvilke priserne på keramiske artikler – i lighed med møderne i Euroitalia – blev berørt, som det fremgår af de notater, der blev taget under møderne afholdt den 12. maj og den 20. juli 2000 (jf. 411.-460. betragtning til den anfægtede afgørelse og fodnote 506-580 i afgørelsen samt bilag 6 og 7 til denne vedrørende datoerne for møderne i Euroitalia og i Michelangelo).

c) Undersøgelse af de beviser, som Kommissionen har fremlagt for at godtgøre en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004

59 Sagsøgerne har gjort gældende, at selv om de, som de har anerkendt under den administrative procedure, har deltaget i en overtrædelse vedrørende vandhaner og armaturer i Italien, kan Kommissionen imidlertid ikke gyldigt udlede deraf, at de har deltaget i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler på dette område, uden tilstrækkelige beviser til at godtgøre en sådan overtrædelse.

60 Kommissionen har anfægtet denne argumentation, idet den har gjort gældende, dels at sagsøgernes manglende anfægtelse under den administrative procedure udgør et yderligere bevis for deres deltagelse i overtrædelsen vedrørende keramiske artikler i Italien, dels at den i tilstrækkelig grad har godtgjort sagsøgernes deltagelse i denne overtrædelse.

61 Det må først undersøges, om sagsøgerne, som Kommissionen har gjort gældende, ikke har anfægtet deres deltagelse i overtrædelsen, for så vidt som sidstnævnte vedrørte keramiske artikler, før det efterfølgende undersøges, om Kommissionen har fremlagt tilstrækkelige beviser for at fastslå sagsøgernes deltagelse i overtrædelsen.

Sagsøgernes anfægtelse under den administrative procedure af eksistensen af en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004

62 Det bemærkes indledningsvis, at i henhold til retspraksis gælder det, at selv om en virksomheds udtrykkelige eller stiltiende erkendelse af faktiske eller retlige omstændigheder under den administrative procedure for Kommissionen kan tjene som yderligere bevismiddel ved sagens vurdering, kan det ikke begrænse selve adgangen til at anlægge sag for Retten, som en fysisk eller juridisk person råder over i henhold til artikel 263, fjerde afsnit, TEUF (domstolens dom af 1.7.2010, sag C-407/08 P, Knauf Gips mod Kommissionen, Sml. I, s. 6375, præmis 90).

63 Det må således undersøges, om Kommissionen i klagepunktsmeddelelsen, som er den eneste reference, Kommissionen har anført som støtte for sit argument, har fastslået, at sagsøgerne havde deltaget i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien, og dernæst, om sagsøgerne, som Kommissionen har gjort gældende, ikke har anfægtet disse klagepunkter i deres svar på denne meddelelse.

64 Det bemærkes for det første, at Kommissionen i klagepunktsmeddelelsens punkt 256 fastslog, at der på det italienske marked fandtes en fast ordning for udveksling af oplysninger om prisforhøjelser blandt producenterne af badeværelsesudstyr og -inventar fra 1990 til 2004. Kommissionen tilføjede, at de omhandlede virksomheder mødtes »ved møderne i Euroitalia og i Michelangelo og også drøftede priser ved møderne i Federceramica og i Anima«. Kommissionen præciserede i meddelelsens punkt 257, at »udveksling af prislister, lister over prisforhøjelser og andre oplysninger om det italienske marked« for keramiske artikler havde fundet sted ved møderne i Federceramica. Kommissionen henviste i den henseende i fodnote 592 i meddelelsen til den af sagsøgerne indgivne anmodning om bødenedsættelse. Det præciseres derudover i meddelelsens punkt 260, at sagsøgerne i denne anmodning har gjort gældende, at møderne i Federceramica ophørte i 1995 eller 1996. Kommissionen beskrev i meddelelsens punkt 259 og 261-277 de prisforhøjelser, der blev drøftet ved møderne i Euroitalia og i Michelangelo.

65 Det følger af konstateringerne i præmis 64 ovenfor, at selv om det klart fremgår af klagepunktsmeddelelsen, at Kommissionen fandt, at der forelå et kartel i Italien inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar fra 1990 til 2004, har Kommissionen imidlertid kun redegjort for, at der forelå et kartel vedrørende særligt keramiske artikler under henvisning til de konkurrencebegrænsende drøftelser, som blev afholdt i Federceramica fra 1990 til 1995 eller 1996, således som sagsøgerne meddelte Kommissionen i deres anmodning om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002.

66 For det andet har sagsøgerne dels i punkt 138 i deres bemærkninger som svar på klagepunktsmeddelelsen udtrykkeligt gjort gældende, at alle de påstande, som Kommissionen har fremført i klagepunktsmeddelelsen, og som specifikt vedrører kartellet på det italienske marked for keramiske artikler, bygger på deres anmodning om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002, og at Kommissionen, hvis disse oplysninger blev fjernet fra sagsakterne, ikke længere ville kunne pålægge sanktioner i den henseende. Sagsøgerne har ligeledes gjort opmærksom på, at de af denne grund burde indrømmes en bødefritagelse for så vidt angår det omhandlede kartel.

67 Derudover har sagsøgerne i punkt 3.1 i deres bemærkninger som svar på klagepunktsmeddelelsen præciseret, at alle de påstande, som er fremført i klagepunktsmeddelelsen vedrørende samordningen af prisforhøjelser for keramiske artikler, vedrører møder, der har fundet sted i Federceramica, og at på trods af den omstændighed, at meddelelsen henviser til en regelmæssig koordination af prisforhøjelserne i Euroitalia, udgjorde denne forening ikke et forum, hvor der blev afholdt drøftelser vedrørende keramiske artikler. Sagsøgerne har anført, at de var de eneste producenter af keramiske artikler i denne forening, men at de ikke deltog deri i denne egenskab. De har præciseret, at de drøftede oplysninger vedrørende vandhaner og armaturer og kun »en passant« nævnte »hvad der foregik« i sektoren for keramiske artikler, uden at formålet med disse bemærkninger var konkurrencebegrænsende.

68 Det fremgår således utvetydigt af sagsøgernes bemærkninger som svar på klagepunktsmeddelelsen, at de for det første kun anerkendte deres deltagelse i et kartel inden for sektoren for keramiske artikler i Italien for så vidt angår den udveksling af oplysninger, der fandt sted i foreningen Federceramica fra 1990 til 1995 eller 1996, som de selv informerede Kommissionen om i deres anmodning om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002. For det andet har de udtrykkeligt anfægtet enhver deltagelse i et kartel vedrørende keramiske artikler i Euroitalia. I øvrigt bemærkes, at selv om sagsøgerne, som Kommissionen har gjort opmærksom på i sine skriftlige indlæg, ikke har anfægtet deres deltagelse i møderne i Michelangelo, har Kommissionen indskrænket sig til i klagepunktsmeddelelsens punkt 277 at opregne datoerne for møderne i Michelangelo og til at nævne deltagerne i møderne uden at anføre det nøjagtige formål med de drøftelser, som fandt sted, og særligt uden at anføre, om disse drøftelser vedrørte keramiske artikler.

69 Set i lyset af konstateringerne i præmis 64-68 ovenfor må det i modsætning til det af Kommissionen anførte fastslås, at sagsøgerne har anfægtet deres deltagelse i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler, som skulle være blevet begået i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004 i Euroitalia og i Michelangelo. Det fremgår således af deres bemærkninger som svar på klagepunktsmeddelelsen, at selv om de medgav deres deltagelse i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Federceramica fra 1990 til 1995 eller 1996, var de derimod af den opfattelse, at de ikke havde deltaget i nogen overtrædelse, i hvert fald ikke i Euroitalia, vedrørende keramiske artikler på dette område.

70 Kommissionen kan derfor ikke gives medhold i det argument, som er gengivet i præmis 60 ovenfor, hvorefter Retten i overensstemmelse med den i præmis 62 ovenfor nævnte retspraksis burde tage hensyn til sagsøgernes manglende anfægtelse af kartellet vedrørende keramiske artikler i Italien under den administrative procedure som et »yderligere bevis«.

De beviser, der i den anfægtede afgørelse blev lagt til grund for at fastslå eksistensen af en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004

71 Sagsøgerne har anført to hovedklagepunkter med henblik på at anfægte eksistensen af en overtrædelse vedrørende keramiske artikler begået i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004.

72 Sagsøgerne har med det første klagepunkt gjort gældende, at de drøftelser, der var blevet afholdt i Euroitalia og i Michelangelo, ikke gav grundlag for at konkludere, at der forelå et kartel. For det første har Kommissionen undladt at fastslå, på hvilken måde sagsøgerne fordrejede konkurrencevilkårene på markedet for keramiske artikler, selv om sagsøgerne dels var den eneste producent inden for denne undergruppe af produkter, der deltog i møderne i Euroitalia, dels ligeledes i de fleste tilfælde var den eneste producent inden for denne undergruppe af produkter, der deltog i møderne i Michelangelo. For det andet var de oplysninger om keramiske artikler, der blev videregivet under møderne i Euroitalia og i Michelangelo under alle omstændigheder ikke af en konkurrencefordrejende natur.

73 Med det andet klagepunkt har sagsøgerne gjort gældende, at Kommissionen ikke kunne lægge deres deltagelse i møderne i Federceramica til grund for at fastslå overtrædelsen. For det første er uskyldsformodningen, for så vidt som Kommissionen ikke formelt i den anfægtede afgørelse har pålagt sagsøgerne sanktioner for denne adfærd, til hinder for, at Kommissionen på grundlag af sagsøgernes deltagelse i Federceramica kan fastslå, at de i øvrigt havde deltaget i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Euroitalia og i Michelangelo. For det andet kan Kommissionen ikke støtte sig til sagsøgernes deltagelse i møderne i Federceramica for at fastslå en overtrædelse i Euroitalia og i Michelangelo og som følge deraf pålægge dem en bøde, fordi dette udgør en tilsidesættelse af punkt 23, litra b), sidste punktum, i samarbejdsmeddelelsen af 2002.

74 Kommissionen har anfægtet denne argumentation.

75 Det bemærkes indledningsvis, at som det fremgår af sammenfatningen af Kommissionens vurderinger i den anfægtede afgørelse (jf. præmis 55-58 ovenfor), fandt Kommissionen, at sagsøgerne havde deltaget i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien på grundlag af deres deltagelse i møderne i Euroitalia og i Michelangelo, men ikke på grundlag af møderne i Federceramica. Derudover er det uomtvistet, dels at sagsøgerne inden for Euroitalia fra den 15. marts 1993 indtil i det mindste 2001 var den eneste virksomhed, der fremstillede vandhaner og armaturer og keramiske artikler, mens de andre otte virksomheder, der deltog i møderne i denne forening udelukkende fremstillede vandhaner og armaturer (jf. tabellen i bilag 6 til den anfægtede afgørelse). For det andet deltog sagsøgerne for så vidt angår Michelangelo, hvor møderne fandt sted fra den 12. marts 1996 til den 25. juli 2003, kun i syv møder mellem den 8. juli 1998 og den 9. marts 2001, hvor der ligeledes var en anden producent af keramiske artikler, nemlig Pozzi Ginori, til stede (jf. tabellen i bilag 7 til den anfægtede afgørelse).

76 Set i lyset af konstateringerne i præmis 75 ovenfor må det for det første undersøges, om Kommissionen med rette kunne konkludere, at sagsøgerne havde begået en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF, selv om de dels inden for Euroitalia var den eneste producent af keramiske artikler, der deltog i alle denne forenings møder fra den 15. marts 1993 indtil i det mindste 2001 (dvs. indtil det tidspunkt, hvor Grohe blev opkøbt af Sanitec Europe Oy (herefter »Sanitec«), som ejede Pozzi Ginori), dels inden for Michelangelo var den eneste producent af keramiske artikler, der var til stede ved de møder, der blev afholdt fra den 12. marts 1996 til den 8. juli 1998 og fra den 9. marts 2001 til den 25. juli 2003. For det andet må det undersøges, om Kommissionen har fremlagt tilstrækkelige beviser for eksistensen af en overtrædelse vedrørende keramiske artikler, henset til dels de syv møder i Michelangelo, som sagsøgerne deltog i, og som fandt sted i perioden fra den 8. juli 1998 til den 9. marts 2001, og hvor der ligeledes var en anden producent af keramiske artikler, nemlig Pozzi Ginori, til stede, dels de 14 møder i Euroitalia, som blev afholdt i perioden fra den 9. marts 2001 til den 15. oktober 2004, hvor sagsøgerne deltog, og hvor Grohe, som tilhørte Sanitec, ligeledes var til stede.

– Beviset for eksistensen af et kartel vedrørende keramiske artikler i Euroitalia og i Michelangelo for så vidt angår de møder, hvor sagsøgerne var den eneste producent af disse produkter, som var til stede

77 Det må undersøges, om Kommissionen med rette fandt, at sagsøgerne i Euroitalia og i Michelangelo havde deltaget i en aftale mellem virksomheder, der havde til formål eller til følge at fordreje konkurrencen på det italienske marked for keramiske artikler i løbet af de perioder, hvor sagsøgerne udgjorde den eneste tilstedeværende virksomhed, der fremstillede keramiske artikler, idet alle de andre virksomheder var producenter af vandhaner og armaturer.

78 Det følger af den i præmis 35-41 ovenfor nævnte retspraksis, at tilrådighedsstillelse af følsomme kommercielle oplysninger såsom udveksling af fremtidige prisforhøjelser har en konkurrencebegrænsende virkning, når disse oplysninger tilstilles en eller flere konkurrerende virksomheder, idet de omhandlede virksomheders selvstændige adfærd på markedet på baggrund heraf ændres. Når der foreligger en sådan praksis blandt konkurrenter, er Kommissionen ikke forpligtet til at bevise dens konkurrencebegrænsende virkning på det omhandlede marked, hvis den konkret – under

hensyntagen til den pågældende retlige og økonomiske sammenhæng – kan hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen på det indre marked (jf. i denne retning Domstolens dom af 4.6.2009, sag C-8/08, T-Mobile Netherlands m.fl., Sml. I, s. 4529, præmis 31).

79 Det kan til gengæld ikke antages, at en aftale eller en samordnet praksis, der består i, at virksomhederne udveksler følsomme kommercielle oplysninger vedrørende et produkt, der markedsføres på et marked, hvor de ikke er konkurrenter, har et konkurrencebegrænsende formål eller en konkurrencebegrænsende virkning på dette marked. En praksis, der består i, at en virksomhed, der er aktiv på to forskellige produktmarkeder, videregiver følsomme kommercielle oplysninger til sine konkurrenter, der er til stede på et marked, om et andet marked, hvorpå disse konkurrenter ikke er til stede, har i princippet ikke en sådan karakter, at det påvirker konkurrencen på dette andet marked.

80 I den foreliggende sag må det fastslås, at Kommissionen i den anfægtede afgørelse som svar på sagsøgernes bemærkninger til klagepunktsmeddelelsen har anført to begrundelser for, at der forelå et kartel vedrørende keramiske artikler inden for Euroitalia og Michelangelo på trods af den omstændighed, at sagsøgerne udgjorde den eneste virksomhed, hvis aktivitet vedrørte keramiske artikler, som deltog i møderne i disse foreninger.

81 For det første har Kommissionen i fodnote 587 i den anfægtede afgørelse principalt anført dels, at de oplysninger vedrørende keramiske artikler, som sagsøgerne videregav, udgjorde følsomme kommercielle oplysninger, fordi de vedrørte prisforhøjelser og andre oplysninger vedrørende priser, såsom minimumspriser og nedsættelser. Dels var de oplysninger, der blev udvekslet vedrørende de keramiske artikler, »sammenlignelige og fuldt ud i overensstemmelse med de tilsvarende henvisninger til vandhaner og armaturer, som blev foretaget under de samme møder«. Derfor bør der ifølge Kommissionen ikke »sondres mellem [vandhaner og armaturer og keramiske artikler] vedrørende det formål, som virksomheden forfulgte, da den meddelte disse oplysninger (særlig hvis man tager oplysningernes detaljerede karakter og den almindelige kontekst for drøftelserne ved disse møder i betragtning)«. Kommissionen har i fodnote 1779 i den anfægtede afgørelse videreudviklet denne analyse, idet den har anført, at den detaljerede karakter og drøftelsernes kontekst »uden nogen tvivl [viser] sagsøgernes konkurrencebegrænsende hensigt«.

82 Det må imidlertid fastslås, at ingen af de i præmis 81 ovenfor nævnte begrundelser godtgør, at den omhandlede praksis havde til formål eller til følge at fordreje konkurrencen på markedet for keramiske artikler.

83 Kommissionen har således dels ikke fremført noget argument eller bevis, som godtgør, at konkurrencen på markedet for keramiske artikler i den foreliggende sag kunne påvirkes af den omstændighed, at sagsøgerne afslørede følsomme kommercielle oplysninger til producenterne af vandhaner og armaturer.

84 Dels godtgør konstateringen af, at der forelå en lighed i karakteren af og fremgangsmåden ved udvekslingen af oplysninger inden for Euroitalia, hvad enten der var tale om vandhaner og armaturer eller om keramiske artikler, heller ikke, at videregivelsen af oplysninger vedrørende priserne på keramiske artikler til producenterne af vandhaner og armaturer fordrejede konkurrencen på sidstnævnte marked. Det må i den henseende fremhæves, at Kommissionen ikke i den anfægtede afgørelse har godtgjort, at producenterne af vandhaner og armaturer videregav de oplysninger, de havde modtaget, til sagsøgernes konkurrenter på markedet for keramiske artikler, således at en påvirkning af konkurrencen på dette marked kunne antages eller påvises.

85 For det andet har Kommissionen i fodnote 587 i den anfægtede afgørelse ligeledes – men kun i forbigående – fastslået, at sagsøgernes meddelelser inden for Euroitalia om prisforhøjelser vedrørende keramiske artikler »ikke var usædvanlige, henset til virksomhedens ledende position inden for dette

markedssegment i Italien (virksomhedens andel var langt større end dens nærmeste konkurrenters) og dens interesse i at opretholde en informeret og samlet tilgang til fastsættelsen af priser for dens produkter (såvel for keramiske artikler som for vandhaner og armaturer)«.

86 Det bemærkes i den henseende for det første, at den omstændighed, at sagsøgerne havde en væsentlig markedsandel på markedet for keramiske artikler, er uden betydning for den omstændighed, at Kommissionen ikke i den anfægtede afgørelse har godtgjort, at videregivelsen af følsomme kommercielle oplysninger vedrørende keramiske artikler til producenterne af vandhaner og armaturer kunne påvirke konkurrencen på markedet for keramiske artikler.

87 For det andet, selv om sagsøgerne, som Kommissionen har fastslået, faktisk havde en interesse i at have en »informeret og samlet tilgang« til fastsættelsen af priser for både de keramiske artikler og de vandhaner og armaturer, som de markedsførte, er en sådan konstatering ikke tilstrækkelig til at godtgøre, at der forelå en forvridning af konkurrencen på markedet for keramiske artikler. Selv om meddelelsen inden for Euroitalia af sagsøgernes fremtidige prisforhøjelser på markedet for keramiske artikler kan godtgøre, at producenterne af badeværelsesudstyr og -inventar havde en interesse i at samordne deres adfærd, har Kommissionen ikke bevist, at en sådan praksis fra sagsøgernes side havde til formål eller til virkning at formindske eller fjerne usikkerhedsgraden vedrørende funktionsmåden for markedet for keramiske artikler.

88 Under disse omstændigheder må det fastslås, at Kommissionen begik et fejlskøn, da den fastslog, at sagsøgerne havde deltaget i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien i Euroitalia og i Michelangelo under hele den periode, hvor sagsøgerne var den eneste virksomhed, der fremstillede keramiske artikler, som var til stede inden for disse foreninger.

89 De seks af Kommissionen anførte argumenter rejser ikke tvivl om den i præmis 88 ovenfor anførte konstatering.

90 Kommissionen har for det første i sine skriftlige indlæg og som svar på Rettens spørgsmål under retsmødet gjort opmærksom på, at den omstændighed, at sagsøgerne var den eneste producent af keramiske artikler i Euroitalia, var uden betydning for konstateringen af deres deltagelse i en overtrædelse, fordi den omhandlede ulovlige praksis var del af en samlet overtrædelse. Kommissionen har henvist til 845. og 846. betragtning til den anfægtede afgørelse, ifølge hvilke de tre undergrupper af produkter er »komplementære«, hvilket sagsøgerne ikke har anfægtet i deres skriftlige indlæg. Kommissionen har ligeledes fremhævet den omstændighed, at der forelå en interesse for alle producenterne i at fremstå som en samlet front for så vidt angår prisforhøjelser.

91 Det må i den henseende for det første fastslås, at det ganske vist er korrekt, at sagsøgerne ved at videregive følsomme kommercielle oplysninger vedrørende keramiske artikler i Italien til producenterne af vandhaner og armaturer har udvist en adfærd, som af de af Kommissionen i anførte grunde, der er gengivet i præmis 87 ovenfor, kunne understøtte kartellet på markedet for vandhaner og armaturer. Ikke desto mindre giver en sådan adfærd ikke grundlag for at konkludere, at betingelserne på markedet for keramiske kunne ændres derved.

92 Det må dernæst fremhæves, at i modsætning til de argumenter, som Kommissionen har fremført som svar på Rettens spørgsmål under retsmødet, hvorefter Kommissionen ikke var forpligtet til at godtgøre en fordrejning af konkurrencen som følge af hvert enkelt møde i en forening, fordi de keramiske artikler udgjorde en del af de undergrupper af produkter, der var omfattet af den samlede overtrædelse, fritager en sådan karakterisering ikke Kommissionen fra at godtgøre eksistensen af en konkurrencefordrejning med hensyn til hver enkel af de tre undergrupper af produkter, der er omfattet af overtrædelsen. Hvis der således foreligger en samlet overtrædelse, fordi aftaler eller samordnet praksis, som vedrører forskellige goder, ydelser eller områder, er del af en samlet plan, der bevidst gennemføres af virksomhederne med henblik på at realisere et samlet konkurrencebegrænsende mål (jf. i denne retning dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i

præmis 49 ovenfor, præmis 258 og 260, og Rettens dom af 8.7.2008, sag T-54/03, Lafarge mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 482), overflødiggør en konstatering af en sådan overtrædelse ikke den forudgående betingelse om, at der skal foreligge en forvridning af konkurrencen, der påvirker hvert af de produktmarkeder, der omfattes af den samlede overtrædelse.

93 For det andet må Kommissionens argument om, at det fremgår af beviserne vedrørende kartellet i Tyskland, at producenterne af vandhaner og armaturer i Italien »tog overtrædelsen vedrørende keramiske artikler i betragtning«, og at møderne i Michelangelo forenede talrige producenter, der ikke var aktive på markedet for keramiske artikler, forkastes. Dette argument fra Kommissionens side bekræfter snarere end afkræfter således den i præmis 87 ovenfor anførte konstatering af, at den praksis, der bestod i, at sagsøgerne gav producenterne af vandhaner og armaturer meddelelse om prisforhøjelserne på keramiske artikler i virkeligheden bidrog til, at kartellet vedrørende vandhaner og armaturer fungerede effektivt. For det andet giver dette argument under alle omstændigheder ikke grundlag for at fastslå, at der forelå en fordrejning af konkurrencen på markedet for keramiske artikler.

94 For det tredje er Kommissionens argument om, at sagsøgerne har undladt at forklare af hvilke plausible grunde, andre end eksistensen af et kartel, de videregav følsomme kommercielle oplysninger om keramiske artikler i Euroitalia, hvis videregivelsen af disse oplysninger var uden interesse eller relevans, irrelevant. For det første er dette argument fra Kommissionens side ikke egnet til at godtgøre eksistensen af et kartel vedrørende keramiske artikler i mangel af objektive beviser, som kan godtgøre den omhandlede praksis' konkurrencebegrænsende formål eller virkning på dette marked. For det andet påhviler det, som det fremgår af den i præmis 47 ovenfor nævnte retspraksis, Kommissionen at føre bevis for, at betingelserne for en overtrædelse af artikel 101 TEUF er opfyldt, hvilket den ikke har gjort i den foreliggende sag.

95 For det fjerde må Kommissionens argument om, at sagsøgerne, som det fremgår af 410. betragtning til den anfægtede afgørelse og fodnote 504 i afgørelsen, der nævner referatet af mødet i Federceramica med titlen 386/93 PGM/ed, den 5. juli 1993, i denne forening havde drøftet prisforhøjelser for keramiske artikler, før disse prisforhøjelser blev nævnt under mødet i Euroitalia, som blev afholdt nogle dage senere, forkastes som irrelevant. Det må for det første fastslås, at hvis sagsøgerne drøftede priser med deres konkurrenter i Federceramica, nogle dage før mødet i Euroitalia fandt sted, giver dette grundlag for at fastslå, at der fandtes et kartel vedrørende keramiske artikler inden for Federceramica, men ikke, at der var blevet afholdt ulovlige drøftelser inden for Euroitalia. Dernæst vedrører beviserne for den ulovlige praksis vedrørende Federceramica under alle omstændigheder, som Kommissionen har anført i 409. betragtning til den anfægtede afgørelse, »perioden før den periode, der omhandles i den [anfægtede] afgørelse (1993-2004)«. Derfor giver disse beviser, som Kommissionen ligeledes har anført i denne betragtning, selv om de er »udtryk for det samlede adfærdsforløb for visse producenter« fra 1990 til 1993, ikke grundlag for at fastslå eksistensen af en overtrædelse under de senere møder i Euroitalia, hvorunder sagsøgerne var den eneste producent af keramiske artikler.

96 Kommissionen kan derfor ikke gyldigt til støtte for sin vurdering af, at der forelå en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien, påberåbe sig, at der har fundet ulovlige drøftelser sted i Federceramica.

97 Det bemærkes i denne henseende, at Rettens dom af 16. juni 2011, Heineken Nederland og Heineken mod Kommissionen (sag T-240/07, Sml. II, s. 3355, præmis 212), af 5. oktober 2011, Transcatab mod Kommissionen (sag T-39/06, Sml. II, s. 6831, præmis 381 og 382), og af 22. marts 2012, Slovak Telekom mod Kommissionen (forenede sager T-458/09 og T-171/10, Sml., EU:T:2012:145, præmis 51), som Kommissionen har påberåbt sig under retsmødet, ikke ophæver den konstatering, som er foretaget i den foregående præmis. Retten har således ikke i nogen af disse domme fundet, at Kommissionen kunne erstatte beviset for eksistensen af en overtrædelse inden for en konkret forening i løbet af en given periode med beviset for en konkurrencebegrænsende praksis, der skulle have fundet

sted under en tidligere periode inden for en anden brancheforening under en periode, som Kommissionen ydermere udtrykkeligt havde undtaget fra konstateringen af eksistensen af en overtrædelse.

98 For det femte har Kommissionen anført, at den ikke var forpligtet til at godtgøre, at de ulovlige drøftelser havde fundet sted mellem konkurrenter. Kommissionen har således i den henseende gjort gældende, at Retten i sin dom af 28. april 2010, Gütermann og Zwicky mod Kommissionen (forenede sager T-456/05 og T-457/05, Sml. II, s. 1443, præmis 53), fastslog, at det, at en virksomhed ikke er aktiv på det pågældende marked, ved en samlet overtrædelse ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at fritage den for ansvar.

99 Det bemærkes i den henseende, at Retten i præmis 53 i dommen i sagen Gütermann og Zwicky mod Kommissionen, nævnt i præmis 98 ovenfor, fastslog, at en virksomhed kan overtræde forbuddet i artikel 101, stk. 1, TEUF, såfremt virksomhedens adfærd, der er koordineret med andre virksomheders adfærd, har til formål at begrænse konkurrencen på et bestemt relevant marked inden for det indre marked, uden at dette nødvendigvis indebærer, at virksomheden selv er aktiv på dette relevante marked. Det fremgår derfor af det princip, Retten anvendte i denne dom, at Kommissionen i den foreliggende sag med rette kunne fastslå, at den praksis, der bestod i, at sagsøgerne meddelte deres fremtidige prisforhøjelser til producenterne af vandhaner og armaturer, lettede funktionen af kartellet på markedet for vandhaner og armaturer, selv om de ikke var aktive på dette marked. Til gengæld ændrer dette princip på ingen måde ved den i præmis 82 ovenfor foretagne konstatering af, at Kommissionen ikke har godtgjort, at sagsøgernes praksis med at give meddelelse om priser til virksomheder, der ikke var deres konkurrenter på markedet for keramiske artikler, havde til formål eller til virkning at fordreje konkurrencen på dette marked.

100 For det sjette har Kommissionen gjort opmærksom på, at sagsøgerne ved at videregive følsomme kommercielle oplysninger om keramiske artikler beroligede producenterne af vandhaner og armaturer med deres oplysninger om, at priserne på keramiske artikler i Italien ligeledes ville blive forhøjet. Den har i den henseende gjort gældende, at det i henhold til Rettens dom af 24. marts 2011, Comap mod Kommissionen (sag T-377/06, Sml. II, s. 1115, præmis 70), ikke er nødvendigt, at en udveksling af følsomme kommercielle oplysninger er gensidig, for at den kan krænke princippet om en selvstændig markedsadfærd.

101 Det er tilstrækkeligt at fastslå, at den omstændighed, at Kommissionen ikke behøver at godtgøre en gensidighed i udvekslingen af følsomme kommercielle oplysninger mellem to konkurrerende virksomheder for at fastslå eksistensen af et kartel, ikke giver grundlag for at konkludere, at udvekslingen af sådanne oplysninger mellem virksomheder, der ikke er konkurrenter, har en sådan karakter, at det medfører en fordrejning af konkurrencen på markedet for keramiske artikler.

102 I lyset af samtlige de ovenstående betragtninger må det fastslås, at Kommissionen med urette fastslog, at der forelå et kartel vedrørende keramiske artikler i Italien inden for Euroitalia under hele perioden fra den 15. marts 1993 til 2001 og inden for Michelangelo i perioden fra den 8. juli 1998 til den 9. marts 2001.

103 Sagsøgernes klagepunkt i den henseende må derfor tiltrædes.

– Beviserne for eksistensen af et kartel vedrørende keramiske artikler inden for Euroitalia og Michelangelo for så vidt angår de møder, hvor sagsøgerne var til stede sammen med andre producenter af disse produkter

104 Sagsøgerne har indledningsvis gjort gældende, at de ved alle møderne i Euroitalia og ved de fleste af møderne i Michelangelo var den eneste producent af keramiske artikler, som var til stede. De har endvidere i deres svarskrift som svar på Kommissionens argumenter anført, at den anfægtede afgørelse ikke omtaler andre producenter af keramiske artikler, som deltog i møderne i Euroitalia. De

har endelig fremhævet, at det først var fra marts 2000 at regne og indtil marts 2001, at en anden producent af keramiske artikler, nemlig Pozzi Ginori, deltog sammen med sagsøgerne i møderne i Michelangelo.

105 Kommissionen har anfægtet denne argumentation. For det første var sagsøgerne ikke den eneste producent af keramiske artikler i Euroitalia. Som det fremgår af Kommissionens beslutning i sag IV/M.2397 – BC Funds/Sanitec (EFT 2001 C 207, s. 9), blev Grohe, som var producent af vandhaner og armaturer, i 2001 erhvervet af Sanitec, som ligeledes ejede Pozzi Ginori, der fremstillede keramiske artikler. Under disse omstændigheder var Grohe en del af Sanitec, som udgjorde en virksomhed i konkurrencerettens forstand, og som fremstillede såvel keramiske artikler som vandhaner og armaturer, og som var medlem af Euroitalia. For det andet deltog Pozzi Ginori, som ligeledes tilhørte Sanitec, i møderne i Michelangelo under sagsøgernes tilstedeværelse i tidsrummet fra den 8. juli 1998 til den 9. marts 2001.

106 Det må i den foreliggende sag undersøges, om Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at der forelå et kartel vedrørende keramiske artikler, henset til for det første Grohes tilstedeværelse i Euroitalia og for det andet Pozzi Ginoris tilstedeværelse i Michelangelo.

107 Det må først – inden Retten foretager en undersøgelse af, om Kommissionen, som sagsøgerne har påstået, ikke har ført tilstrækkeligt bevis for eksistensen af et kartel vedrørende keramiske artikler i Euroitalia – undersøges, om Kommissionen, som sagsøgerne ligeledes har gjort gældende som svar på Kommissionens argumenter, i den henseende har overholdt sin begrundelsespligt som foreskrevet i artikel 293 TEUF. Det bemærkes således, at i henhold til fast retspraksis skal begrundelsen for en afgørelse findes i selve afgørelsens tekst, samt at efterfølgende forklaringer fra Kommissionen ikke kan tillægges betydning, medmindre der foreligger særlige omstændigheder (Rettens dom af 2.7.1992, sag T-61/89, Dansk Pelsdyravlerforening mod Kommissionen, Sml. II, s. 1931, præmis 131, af 14.5.1998, sag T-295/94, Buchmann mod Kommissionen, Sml. II, s. 813, præmis 171, og af 15.9.1998, forenede sager T-374/94, T-375/94, T-384/94 og T-388/94, European Night Services m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3141, præmis 95). Heraf følger, at afgørelsen i sig selv skal være fyldestgørende, og at dens begrundelse ikke kan fremgå af skriftlige eller mundtlige forklaringer afgivet senere, når der allerede er anlagt sag ved Unionens retsinstanser til prøvelse af den pågældende afgørelse (jf. Rettens dom af 15.6.2005, sag T-349/03, Corsica Ferries France mod Kommissionen, Sml. II, s. 2197, præmis 287 og den deri nævnte retspraksis).

108 Det må i den foreliggende sag fastslås, at Kommissionen, som sagsøgerne har gjort gældende, ikke hverken i klagepunktsmeddelelsen eller i den anfægtede afgørelse har fastslået dels at Grohe sammen med Sanitec var en del af en enkelt virksomhed i konkurrencerettens forstand, dels at de følsomme kommercielle oplysninger om keramiske artikler, som sagsøgerne viderebragte inden for Euroitalia, ikke kun blev videregivet til producenter af vandhaner og armaturer, men ligeledes til i det mindste én producent af keramiske artikler. De to begrundelser, som Kommissionen har anført i den anfægtede afgørelse, og som er gengivet i præmis 81 og 85 ovenfor, er således uden forbindelse med den omstændighed, at i det mindste én anden deltager i Euroitalia tilhørte en gruppe af virksomheder, som var en konkurrent til sagsøgerne på markedet for keramiske artikler.

109 Kommissionen kan derfor ikke gyldigt erstatte den begrundelse, som er anført i den anfægtede afgørelse, med en anden begrundelse, som fremføres i forbindelse med dens skriftlige indlæg, for at understøtte sin konklusion om, at sagsøgerne havde deltaget i en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Euroitalia.

110 Kommissionen har i den henseende anført, at det er i overensstemmelse med Domstolens dom af 14. juli 1972, Imperial Chemical Industries mod Kommissionen (sag 48/69, Sml. 1972, s. 151, org.ref.: Rec. s. 619, præmis 145), at den kan gøre de forbindelser, der findes mellem Sanitec og Grohe, gældende for at modsætte sig de argumenter, som sagsøgerne har fremført for Retten med henblik på at anfægte eksistensen af en overtrædelse vedrørende keramiske artikler. Det må imidlertid fastslås, at

dette argument ikke er begrundet. Domstolen fastslog således i den nævnte doms præmis 145, at Kommissionen ikke har pligt til i sine afgørelser at anføre samtlige argumenter, som den eventuelt senere vil påberåbe sig til imødegåelse af de anbringender om ulovlighed, som måtte blive fremført mod dens retsakter. Den omstændighed, at Kommissionen ikke i sine afgørelser kan forudsige alle de argumenter, som en virksomhed vil kunne anføre imod Kommissionen, betyder ikke, at den under tilsidesættelse af den i præmis 107 ovenfor nævnte retspraksis kan erstatte de begrundelser, der er anført i den anfægtede afgørelse, med nye begrundelser, som er anført i dens skriftlige indlæg afgivet under sagen ved Retten.

111 Kommissionen kan i øvrigt af den samme grund, som er anført i præmis 110 ovenfor, ikke for første gang under sagsbehandlingen for Retten med føje gøre gældende, at der forelå ulovlige bilaterale kontakter mellem sagsøgerne og Grohe med henblik på at underbygge sin påstand om, at der havde fundet ulovlige drøftelser sted mellem konkurrenter.

112 Det må derfor fastslås, at den anfægtede afgørelse er behæftet med en begrundelsesmangel. Begrundelsen som anført i den anfægtede afgørelse gjorde det således ikke muligt for sagsøgerne at forstå grundene til, at Kommissionen havde fastslået, at de drøftelser i Euroitalia, der vedrørte salget af keramiske artikler på italiensk område, kunne fordreje konkurrencen på dette marked. Sagsøgerne havde ikke mulighed for effektivt at gøre deres rettigheder gældende i den henseende. Under disse omstændigheder er det ufornødent at træffe afgørelse vedrørende sagsøgernes klagepunkt om, at Kommissionen ikke har ført tilstrækkeligt bevis for den konkurrencebegrænsende praksis i denne sammenhæng.

113 Hvad for det andet angår møderne i Michelangelo bemærkes, at det er uomtvistet, dels at Pozzi Ginori var den eneste producent af keramiske artikler ud over sagsøgerne, som var medlem af denne forening, dels at sagsøgerne, som det fremgår af bilag 7 til den anfægtede afgørelse, kun deltog i syv møder, hvor Pozzi Ginori også var til stede, nemlig den 8. juli 1998, den 14. maj 1999, den 16. marts, den 12. maj, den 20. juli og den 26. oktober 2000 samt den 9. marts 2001. Derfor kunne Kommissionen kun fastslå en udveksling af følsomme kommercielle oplysninger med hensyn til de møder i Michelangelo, som fandt sted i løbet af denne periode, hvor disse to virksomheder deltog i møderne. Det bemærkes således, at Kommissionen hverken i den anfægtede afgørelse eller i sine skriftlige indlæg har anført, at de omhandlede udvekslinger af oplysninger skulle have fundet sted uden for møderne i Michelangelo, eller, i særdeleshed, at sagsøgerne skulle have videregivet disse oplysninger direkte til Pozzi Ginori uden for rammerne af møderne i Michelangelo.

114 Under disse omstændigheder må det undersøges, om de beviser, som Kommissionen har fremlagt vedrørende møderne den 8. juli 1998, den 14. maj 1999, den 16. marts, den 12. maj, den 20. juli og den 26. oktober 2000 samt den 9. marts 2001 er tilstrækkelige til at godtgøre eksistensen af en overtrædelse og sagsøgernes deltagelse i denne overtrædelse.

115 Det bemærkes for det første, at Kommissionen i den anfægtede afgørelse kun specifikt henviser til sagsøgernes videregivelse af følsomme kommercielle oplysninger vedrørende keramiske artikler for så vidt angår de to møder den 16. marts og den 12. maj 2000 (jf. 439. betragtning til den anfægtede afgørelse) og mødet den 20. juli 2000 (jf. 441. betragtning til afgørelsen). Til gengæld nævner Kommissionen ingen ulovlige drøftelser, der specifikt vedrører keramiske artikler, ved de fire møder den 8. juli 1998 (jf. 430. betragtning til den anfægtede afgørelse), den 14. maj 1999 (jf. 435. betragtning til den anfægtede afgørelse), den 26. oktober 2000 (jf. 442. betragtning til afgørelsen) og den 9. marts 2001 (jf. 445. betragtning til den anfægtede afgørelse).

116 Hvad for det andet indledningsvis angår de to møder den 8. juli 1998 og den 14. maj 1999 må det fastslås, at Kommissionen ikke hverken i 430. og 435. betragtning til den anfægtede afgørelse eller i sine skriftlige indlæg har henvist til den omstændighed, at sagsøgerne gav meddelelse om deres fremtidige prisforhøjelser for keramiske artikler under disse møder. Det fremgår derimod af de i fodnote 533 og 538 i den anfægtede afgørelse nævnte dokumenter om de to ovenfor nævnte møder,

som Kommissionen har fremlagt for Retten som svar på de foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, som Retten har rettet til Kommissionen, at de eneste fremtidige prisforhøjelser, som blev drøftet under disse møder, var de prisforhøjelser, som Hansa Metallwerke, som ikke fremstillede keramiske artikler, havde vedtaget.

117 Hvad endvidere angår mødet den 16. marts 2000 må det fastslås, at i modsætning det af Kommissionen i 439. betragtning til den anfægtede afgørelse anførte, fremgår det ikke af Grohes referat af dette møde, at sagsøgerne havde udvekslet følsomme kommercielle oplysninger vedrørende keramiske artikler. Der nævnes således blot en forøgelse af sagsøgernes salg på 12%, uden at det præciseres, om denne procentvise forhøjelse vedrørte vandhaner og armaturer, keramiske artikler eller begge dele. Set i lyset af alle de andre mødereferater, som udtrykkeligt henviser til den omstændighed, at de udvekslede oplysninger vedrørte keramiske artikler og ikke vandhaner og armaturer, bemærkes, at referatet af mødet den 16. marts 2000 i sammenligning dermed ikke godtgør, at drøftelserne omhandlede keramiske artikler.

118 Hvad dernæst angår de tre møder den 12. maj, den 20. juli og den 26. oktober 2000 bemærkes i lighed med det af Kommissionen i 439.-442. og 445. betragtning til den anfægtede afgørelse anførte, at det fremgår af de referater, som Grohe har udarbejdet, at sagsøgerne videregav følsomme kommercielle oplysninger, som specifikt vedrørte keramiske artikler, under disse tre møder.

119 Det fremgår således af de i den foregående præmis nævnte referater, at sagsøgerne informerede deltagerne i møderne i Michelangelo, herunder deres konkurrent Pozzi Ginori, om en prisforhøjelse på 3% på markedet for keramiske artikler under mødet den 16. marts 2000. Denne meddelelse om prisforhøjelser blev bekræftet på mødet den 20. juli 2000, idet det på dette møde blev gentaget, at denne prisforhøjelse ville finde sted fra den 1. september at regne, eller senest før årets slutning. Det fremgår endvidere af referatet af dette sidstnævnte møde, at Pozzi Ginori havde meddelt, at forhøjelsen på 4 eller 5% af virksomhedens katalogpriser for keramiske artikler ville blive offentliggjort under Cersaie-messen og finde anvendelse fra den 1. januar 2001 at regne. Endelig bekræfter Grohes referater for så vidt angår mødet den 26. oktober 2000, at sagsøgerne informerede de andre deltagere, herunder Pozzi Ginori, om deres prisforhøjelse på 3% for keramiske artikler. Den omstændighed, at det ikke fremgår klart af disse dokumenter, om denne prisforhøjelse allerede var blevet gennemført, eller om den skulle have virkning fra den 1. januar 2001, er uden betydning for konstateringen af, at den omhandlede forhøjelse vedrørte forhøjelser af fremtidige priser.

120 Hvad endelig angår mødet den 9. marts 2001 fremgår det af Grohes referat, at som Kommissionen har anført under retsmødet som svar på Rettens spørgsmål, udvekslede de virksomheder, der var til stede ved dette møde, procentvise stigninger for deres salg i februar 2001 og ikke for deres priser. Kommissionen fandt imidlertid ikke i den anfægtede afgørelse, at sådanne udvekslinger udgjorde en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF. Som det således fremgår af 492. betragtning til den anfægtede afgørelse, fastslog Kommissionen kun en overtrædelse i Italien på grundlag af eksistensen af en samordning af prisforhøjelser.

121 Set i lyset af de foregående konstateringer må det fastslås, at Kommissionen med rette fandt, at de udvekslinger af oplysninger, der fandt sted under de tre møder den 12. maj, den 20. juli og den 26. oktober 2000, og som bestod i meddelelser om fremtidige prisforhøjelser for sagsøgerne på 3% og for Pozzi Ginori på 4,5%, udgjorde en konkurrencebegrænsende praksis som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF, som Kommissionen med rette har anført i 492. betragtning til den anfægtede afgørelse. Til gengæld foretog Kommissionen et fejlskøn, da den fastslog, at de drøftelser, der fandt sted under de andre møder i Michelangelo, hvor sagsøgerne var til stede sammen med Pozzi Ginori, udgjorde en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF.

122 De argumenter, som sagsøgerne i øvrigt har fremført med henblik på at godtgøre, at de tre i præmis 118 ovenfor nævnte møder ikke gav grundlag for at fastslå eksistensen af en overtrædelse vedrørende keramiske artikler, må forkastes som ubegrundede.

123 For det første er sagsøgernes fortolkning af Grohes referat af mødet den 12. maj 2000, hvorefter prisforhøjelsen på 3% for keramiske artikler vedrørte en tidligere forhøjelse, som var blevet vedtaget i november 1999, og som derfor var uden relevans fra et konkurrenceretligt synspunkt, ikke overbevisende. Som det fremgår af referaterne af de følgende møder den 20. juli og den 26. oktober 2000, vedrørte denne forhøjelse et fremtidigt salg af keramiske artikler fra den 1. september 2000 eller den 1. januar 2001 at regne. Sådanne oplysninger om fremtidige prisforhøjelser er således egnede til at påvirke konkurrenternes adfærd og skabe en forvridning af konkurrencen.

124 Dernæst er sagsøgernes argument om, at det ikke fremgår af referaterne af møderne den 20. juli og den 26. oktober 2000, at der fandt drøftelser sted blandt deltagerne, efter at sagsøgerne havde informeret dem om sagsøgernes fremtidige prisforhøjelser, uden relevans for fastslåelsen af, at den blotte videregivelse af disse følsomme kommercielle oplysninger udgør en konkurrencebegrænsende praksis. Som det således fremgår af den i præmis 39 og 40 ovenfor nævnte retspraksis, udgør den blotte videregivelse af følsomme kommercielle oplysninger til konkurrenter en forbudt praksis, fordi den fjerner usikkerheden med hensyn til en konkurrents fremtidige adfærd og således direkte eller indirekte har betydning for strategien for modtageren af oplysningerne. Af denne grund er det, i modsætning til hvad sagsøgerne har gjort gældende, heller ikke nødvendigt, at Kommissionen godtgør den mulige virkning af denne udveksling af oplysninger på sagsøgernes og Pozzi Ginoris prispolitik med hensyn til de konkrete omstændigheder på markedet.

125 Set i lyset af det foregående må det således fastslås, at Kommissionen ikke gyldigt kunne fastslå eksistensen af et kartel vedrørende keramiske artikler på italiensk område ud over hvad angår møderne i Michelangelo den 12. maj, den 20. juli og den 26. oktober 2000.

126 Det bemærkes vedrørende fastslåelsen af kartellets nøjagtige varighed, at Kommissionen for det første i 1140. betragtning til den anfægtede afgørelse med hensyn til begyndelsesdatoen for hvert kartel vedrørende hvert produkt og hvert område fastslog, at der burde tages hensyn til det første møde, for hvilket der forelå uigendrivelige beviser for drøftelser om fremtidige prisforhøjelser og for den pågældende virksomheds deltagelse i disse drøftelser. Selv om det for det andet fremgår af 1170. betragtning til nævnte afgørelse, at Kommissionen i almindelighed har taget hensyn til datoen for den dag, hvor Kommissionen foretog sine uanmeldte kontrolbesøg, som slutdatoen for næsten alle overtrædelser på hvert af de omhandlede områder, fremgår det imidlertid af 1172. betragtning til samme afgørelse, at Kommissionen for så vidt angår Pozzi Ginori fandt, at denne virksomhed var ophørt med at deltage i overtrædelsen vedrørende keramiske artikler i Italien på datoen for virksomhedens sidste deltagelse i et møde i Michelangelo.

127 Det må derfor af hensyn til princippet om ligebehandling i forhold til Pozzi Ginori fastslås, at sagsøgerne deltog i kartellet vedrørende keramiske artikler i Italien i 11 måneder, nemlig fra den 12. maj 2000, som er datoen for det første møde, for hvilket Kommissionen har bevis for deres deltagelse i en overtrædelse inden for Michelangelo, til den 9. marts 2001, som er datoen for det sidste møde, som sagsøgerne deltog i i Michelangelo. Det må i den henseende fastslås, at de konkurrencebegrænsende virkninger af mødet den 26. oktober 2000 mindst udstrakte sig til mødet den 9. marts 2001.

128 Sagsøgerne skal således gives delvist medhold i deres første anbringende, for så vidt som Kommissionen fastslog, at sagsøgerne havde deltaget i et kartel vedrørende keramiske artikler i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004 i Euroitalia og i Michelangelo. Kommissionen havde således kun i tilstrækkelig grad godtgjort deres deltagelse i denne overtrædelse fra den 12. maj 2000 til den 9. marts 2001, i Michelangelo. Det første anbringende forkastes i øvrigt.

129 Under disse omstændigheder, hvor Kommissionen har foretaget et fejlskøn vedrørende varigheden af den overtrædelse, som sagsøgerne har deltaget i, skal den anfægtede afgørelses artikel 1, stk. 1, punkt 3 og 4, delvist annulleres.

130 De mulige konsekvenser, der bør drages af denne ulovlighed med hensyn til beregningen af den bøde, sagsøgerne er blevet pålagt, undersøges af Retten i forbindelse med dens udøvelse af sin fulde prøvelsesret i præmis 186-193 nedenfor.

2. *Det andet anbringende om manglende hensyntagen til den omstændighed, at sagsøgerne havde nydt godt af en delvis bødefritagelse for så vidt angår den i Belgien og Frankrig begåede overtrædelse, ved beregningen af bøden*

131 Sagsøgerne har gjort gældende, at Kommissionen ved beregningen af den samlede bøde, som sagsøgerne blev pålagt, undlod at tage den omstændighed i betragtning, at Kommissionen i overensstemmelse med punkt 23, litra b), sidste afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002, havde indrømmet sagsøgerne en delvis bødefritagelse med hensyn til de overtrædelser, de havde deltaget i i Belgien og Frankrig. Sagsøgerne har således fremført det synspunkt, at denne delvise bødefritagelse burde finde anvendelse ved den endelige beregning af bøden, nemlig efter at Kommissionen havde nedsat bøden med 30%, og ikke før Kommissionen anvendte loftet på 10% af omsætningen.

132 Kommissionen har bestridt sagsøgerens argumentation.

133 I henhold til punkt 23, litra b), sidste afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 gælder det, at såfremt en virksomhed indsender bevismateriale vedrørende forhold, som Kommissionen ikke tidligere har haft kendskab til, og som er af direkte betydning for grovheden eller varigheden af det formodede kartel, tager Kommissionen ikke disse forhold i betragtning, når den fastsætter en eventuel bøde, som skal pålægges den virksomhed, der har indsendt dette bevismateriale.

134 Fortolkningen af en bestemmelse i samarbejdsmeddelelsen af 2002 skal være forenelig med selve logikken bag denne meddelelse. Samarbejdsmeddelelsens punkt 23, litra b), sidste afsnit, skal på denne baggrund fortolkes således, at bestemmelsen har til formål at belønne en virksomhed, selv om den ikke har været den første virksomhed til at indlevere en anmodning om bødefritagelse vedrørende det berørte kartel, såfremt virksomheden er den første til at indsende bevismateriale vedrørende forhold, som Kommissionen ikke tidligere har haft kendskab til, og som er af direkte betydning for grovheden eller varigheden af det formodede kartel. Hvis det bevismateriale, som en virksomhed har indsendt, vedrører faktiske omstændigheder, der gør det muligt for Kommissionen at ændre den vurdering, som den på dette tidspunkt har anlagt af kartellets grovhed eller varighed, belønnes den virksomhed, der har tilvejebragt dette bevismateriale, med andre ord med bødefritagelse i forhold til vurderingen af de faktiske omstændigheder, som dette bevismateriale kan godtgøre (dommen i sagen Transcatab mod Kommissionen, nævnt i præmis 97 ovenfor, præmis 381).

135 Indrømmelsen af en delvis bødefritagelse som omhandlet i punkt 23, litra b), sidste afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 tilsigter at opmuntre virksomhederne til at levere alle de oplysninger og beviser, de er i besiddelse af, vedrørende en overtrædelse til Kommissionen, uden at dette fører til at den bøde, de bliver pålagt, forøges. Det kan i den henseende således anføres, at hvis en delvis bødefritagelse ikke blev indrømmet, kunne de virksomheder, der samarbejder med Kommissionen i henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002, blive tilskyndet til at undlade at udlevere alle de oplysninger og beviser, de er i besiddelse af, vedrørende varigheden eller den geografiske udstrækning af en overtrædelse til Kommissionen.

136 Under disse omstændigheder bør en indrømmelse af en delvis bødefritagelse i henhold til punkt 23, litra b), sidste afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 føre til, at Kommissionen – fra stadiet for beregningen af bødens grundbeløb – ikke tager hensyn til den omsætning, der vedrører produkter eller tjenesteydelser, som var genstand for en ulovlig adfærd, som Kommissionen har indrømmet en delvis bødefritagelse for.

137 I den foreliggende sag er det, som Kommissionen har anført i 1313. og 1315. betragtning til den anfægtede afgørelse, uomtvistet, at sagsøgerne var berettigede til en delvis bødefritagelse med hensyn til de overtrædelser, de havde deltaget i i Belgien og Frankrig.

138 På trods af det i den foregående præmis konstaterede forhold må det imidlertid fastslås, at det fremgår af tabel E i den anfægtede afgørelse, at Kommissionen ved beregningen af grundbeløbet for den bøde, som sagsøgerne skulle pålægges, tog beløb, der var knyttet til de overtrædelser, som sagsøgerne havde deltaget i i Frankrig og Belgien, i betragtning.

139 Kommissionen foretog derfor et fejlskøn, da den i forbindelse med beregningen af bødens grundbeløb tog hensyn til for det første det beløb på 3 490 000 EUR, som svarer til bøden for en overtrædelse vedrørende vandhaner og armaturer i Frankrig, og for det andet de beløb på 1 980 000 EUR og 3 060 000 EUR, som svarer til bøderne for overtrædelser vedrørende keramiske artikler i henholdsvis Belgien og Frankrig.

140 Under disse omstændigheder må sagsøgerne gives medhold i det andet anbringende, for så vidt som Kommissionen i forbindelse med beregningen af bødens grundbeløb med urette tog hensyn til de i den foregående præmis nævnte beløb. Da denne ulovlighed kun vedrører beregningen af bøden og ikke den konstatering af overtrædelsens eksistens, som Kommissionen foretog i den anfægtede afgørelse, vil de følger, der bør drages af denne ulovlighed blive direkte undersøgt af Retten inden for rammerne af udøvelsen af dens fulde prøvelsesret i præmis 192 nedenfor. Det fremgår således af fast retspraksis, at Unionens retsinstanser har beføjelse til at udøve den fulde prøvelsesret, også selv om den anfægtede retsakt ikke annulleres (jf. dommen af 15.10.2002 i sagen Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 48 ovenfor, præmis 692. Jf. ligeledes i denne retning Domstolens dom af 8.2.2007, sag C-3/06 P, Groupe Danone mod Kommissionen, Sml. I, s. 1331, præmis 61).

3. *Det tredje anbringende vedrørende den omstændighed, at Kommissionen med urette fandt, at sagsøgerne kun var den anden og ikke den første virksomhed, der indgav beviser af en betydelig merværdi som omhandlet i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 til Kommissionen*

141 Sagsøgerne har i det væsentlige gjort gældende, at Kommissionen med urette fandt, at Grohe havde leveret beviser af betydelig merværdi som omhandlet i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 til Kommissionen før sagsøgerne. Af denne grund mener sagsøgerne, at de burde have opnået en nedsættelse på 50%, og ikke 30%, af den samlede bøde. Sagsøgerne har i den henseende anført to principale klagepunkter. For det første fremgår det af den anfægtede afgørelse, at Kommissionen ikke i tilstrækkelig grad undersøgte, hvilken virksomhed, dvs. sagsøgerne eller Grohe, der var først til at opfylde betingelsen om en betydelig merværdi. For det andet konkluderede Kommissionen fejlagtigt, at Grohes anmodning om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002 opfyldte betingelsen om betydelig merværdi, før sagsøgerne indgav deres anmodninger.

142 Det bemærkes indledningsvis, at Kommissionen i samarbejdsmeddelelsen af 2002 har fastsat betingelserne for, hvornår virksomheder, der samarbejder med Kommissionen i forbindelse med dennes undersøgelser af en kartelsag, kan fritages for bøder eller få nedsat den bøde, de ellers ville være blevet pålagt.

143 I medfør af punkt 20 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 »[kan] virksomheder, der ikke opfylder betingelserne [for at opnå en bødefritagelse], […] være berettiget til en nedsættelse af bøder, de ellers ville være blevet pålagt«.

144 Punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 bestemmer, at »[f]or at være berettiget [til en nedsættelse af bøden i medfør af nævnte meddelelses punkt 20] skal en virksomhed forsyne Kommissionen med bevismateriale vedrørende den formodede overtrædelse, som repræsenterer en betydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, Kommissionen allerede er i besiddelse af, og bringe sin deltagelse i den formodede ulovlige aktivitet til ophør senest på det tidspunkt, hvor den fremlægger bevismaterialet«.

145 Punkt 23, litra b), første afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 indeholder således tre grupper af bødenedsættelser. Den første virksomhed, der opfylder betingelsen i nævnte meddelelses punkt 21, har således ret til en nedsættelse af bøden på mellem 30 og 50%, den anden virksomhed har ret til en nedsættelse på mellem 20 og 30%, og de efterfølgende virksomheder har ret til en maksimal nedsættelse af bøden på 20%.

146 Punkt 23, litra b), andet afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 angiver, at »[f]or at kunne fastsætte nedsættelsens størrelse inden for hver af disse grupper vil Kommissionen tage tidspunktet for fremlæggelsen af det fremlagte bevismateriale, som falder ind under betingelserne fastlagt under [nævnte meddelelses] artikel 21, i betragtning, foruden hvorvidt det repræsenterer betydelig merværdi«, og at Kommissionen »også kan tage omfanget og varigheden af samarbejde tilvejebragt af virksomheden efter datoen for fremlæggelsen i betragtning«.

147 Det følger af selve logikken i samarbejdsmeddelelsen af 2002, at den virkning, som ønskes opnået med denne meddelelse, er at skabe usikkerhed i kartellet og at tilskynde til en angivelse til Kommissionen. Denne usikkerhed skyldes netop den omstændighed, at karteldeltagerne ved, at kun en blandt dem kan få indrømmet en bødefritagelse ved at angive de andre deltagere i overtrædelsen, hvorved disse løber en risiko for at få pålagt strengere bøder. Inden for rammerne af denne ordning og ifølge den samme logik skal de virksomheder, der er hurtigst til at samarbejde, indrømmes en større nedsættelse af de bøder, som de ellers ville blive pålagt, end den nedsættelse, som indrømmes de virksomheder, der samarbejder på et senere tidspunkt (dommen i sagen Transcatab mod Kommissionen, nævnt i præmis 97 ovenfor, præmis 379).

148 Den kronologiske orden og den hastighed, hvormed kartelmedlemmer samarbejder, udgør således grundelementer i den ordning, der er indført ved nævnte samarbejdsmeddelelse (dommen i sagen Transcatab mod Kommissionen, nævnt i præmis 97 ovenfor, præmis 380).

149 Det bemærkes i denne forbindelse, at selv om det påhviler Kommissionen at angive grundene til, at den vurderer, at det af virksomheder inden for rammerne af samarbejdsmeddelelsen fremlagte materiale udgør et bidrag, der begrunder en bødenedsættelse, eller modsat ikke udgør et sådant bidrag, påhviler det derimod de virksomheder, der ønsker at anfægte Kommissionens afgørelse i den henseende, at godtgøre, at Kommissionen i mangel af sådanne af virksomhederne frivilligt fremlagte oplysninger i det væsentlige ikke ville have været i stand til at godtgøre overtrædelsen og således vedtage en afgørelse om pålæggelse af bøder (Domstolens dom af 24.9.2009, forenede sager C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P og C-137/07 P, Erste Group Bank m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8681, præmis 297, og Rettens dom af 17.5.2011, sag T-343/08, Arkema France mod Kommissionen, Sml. II, s. 2287, præmis 135).

150 I betragtning af begrundelsen for nedsættelsen kan Kommissionen ikke se bort fra brugbarheden af de fremlagte oplysninger, som nødvendigvis afhænger af det bevismateriale, den allerede er i besiddelse af (dommen i sagen Gütermann og Zwicky mod Kommissionen, nævnt i præmis 98 ovenfor, præmis 220, og dommen i sagen Arkema France mod Kommissionen, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 136).

151 Når en virksomhed som led i samarbejdet blot bekræfter, men mindre præcist og udførligt, visse oplysninger, som en anden virksomhed allerede har fremlagt som led i samarbejdet, kan førstnævnte virksomheds samarbejde – skønt det kan have en vis nytte for Kommissionen – ikke anses for at have et omfang, der kan sammenlignes med omfanget af det samarbejde, der blev udvist af den virksomhed, der først fremlagde de pågældende oplysninger. En forklaring, der kun i en vis udstrækning bekræfter

en forklaring, som Kommissionen i forvejen var i besiddelse af, letter således ikke dens arbejde væsentligt. Dermed er forklaringen ikke tilstrækkelig til, at den kan begrunde en nedsættelse af bøden som følge af samarbejde (jf. dommen i sagen Arkema France mod Kommissionen, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 137 og den deri nævnte retspraksis).

152 I øvrigt giver en virksomheds samarbejde under undersøgelsen ikke ret til nogen bødenedsættelse, når dette samarbejde ikke er gået ud over, hvad der fulgte af de forpligtelser, som påhvilede den i henhold til artikel 18 i forordning nr. 1/2003 (jf. dommen i sagen Arkema France mod Kommissionen, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 138 og den deri nævnte retspraksis).

153 Endelig gælder det, at selv hvis det medgives, at Kommissionen, som den har anført, har en skønsmargen ved undersøgelsen af den betydelige merværdi, som de oplysninger, der er blevet indgivet til Kommissionen i henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002, repræsenterer, kan Retten ikke desto mindre ikke støtte sig på denne skønsmargen for at afvise at udøve en tilbundsgående kontrol af både retlige og faktiske omstændigheder i forbindelse med Kommissionens vurdering i den henseende (jf. analogt dommen i sagen Chalkor mod Kommissionen, nævnt i præmis 28 ovenfor, præmis 62).

154 De to principale klagepunkter, som sagsøgeren har fremført, og som er gengivet i præmis 141 ovenfor, skal undersøges i lyset af betragtningerne i præmis 142-153 ovenfor.

155 Hvad for det første angår sagsøgernes klagepunkt om, at det fremgår af den anfægtede afgørelse, at Kommissionen undlod at foretage en retligt fyldestgørende undersøgelse af det argument, ifølge hvilket sagsøgerne – i stedet for Grohe – burde have været anset for at være den første virksomhed – efter den virksomhed, der opnåede bødefritagelse – som opfyldte betingelsen om en betydelig merværdi, har Kommissionen i 1277.-1280. betragtning til nævnte afgørelse anført følgende:

»(1277) Grohe var den første virksomhed efter Masco, der anmodede om, at samarbejdsmeddelelsen blev bragt i anvendelse. […]

(1278) Det er Kommissionens opfattelse, at Grohes anmodninger om, at samarbejdsmeddelelsen blev bragt i anvendelse, udgjorde en betydelig merværdi af følgende grunde: For det første støttede de de oplysninger, som Kommissionen allerede var i besiddelse af vedrørende i) virksomhedernes deltagelse, ii) den periode, som Kommissionen undersøgte, iii) de omstændigheder, hvorunder kartellets medlemmer mødtes og udvekslede oplysninger, samt iv) kartellets overordnede funktionsmåde og måden, hvorpå aftalerne blev gennemført. Dernæst gav Grohes erklæringer Kommissionen mulighed for med større præcision at rekonstruere den samordningsmekanisme, som kartellets deltagere havde iværksat inden for visse foreninger. Endelig indeholdt disse erklæringer nye beviser i form af skriftlige beskrivelser af kartellets organisation og referater fra møder vedrørende foranstaltninger til samordning af priser indgået mellem kartellets medlemmer.

(1279) Grohes erklæringer var imidlertid fortrinsvis af understøttende og forklarende karakter. Selv om de styrkede Kommissionens mulighed for at fastslå visse omstændigheder, rådede Kommissionen allerede i sine sagsakter over beviser vedrørende hovedparten af disse omstændigheder. Samlet set havde den hjælp, som Grohe ydede, for så vidt angår samarbejdets udstrækning kun begrænset eller ingen værdi i forhold til visse medlemsstater (særlig Østrig, Nederlandene og Italien). Selv om beviserne vedrørende AFPR viste sig at være interessante, blev de indgivet efter, at [sagsøgerne] havde indgivet beviser vedrørende denne forenings aktiviteter, hvilket i betydelig grad formindskede deres merværdi. I øvrigt, selv for så vidt angår de medlemsstater, hvor Grohes samarbejde var af størst betydning, har Grohe kun sjældent indgivet samtidige dokumentbeviser (in tempore non suspecto), som konkret beviser udvekslinger vedrørende prisforhøjelser. Henset til disse overvejelser er det Kommissionens

opfattelse, at Grohe – selv om Grohes status i henhold til punkt 23, litra b), og punkt 26 i [samarbejdsmeddelelsen af 2002] ikke anfægtes – bør indrømmes en nedsættelse i det laveste nedsættelsesinterval.

(1280) [Sagsøgerne] har i deres svar på klagepunktsmeddelelsen flere gange anfægtet merværdien af Grohes erklæringer eller forsøgt at godtgøre, at [deres] egne erklæringer burde anses for at have langt større merværdi end Grohes […]. Det er Kommissionens opfattelse, at disse argumenter ikke er tilstrækkelige til at støtte en konklusion om, at Grohe ikke har bidraget med en tilstrækkelig merværdi. I øvrigt har Kommissionen, som ligeledes finder, at Grohes bidrag kunne have været af en højere kvalitet, taget denne omstændighed i betragtning ved afgørelsen af den konkrete nedsættelse, som finder anvendelse inden for intervallet.«

156 Det fremgår således i den foreliggende sag utvetydigt af de i den foregående præmis gengivne betragtninger til den anfægtede afgørelse for det første, at Kommissionen har fremført fire begrundelser til støtte for dens konklusion om, at Grohes anmodning om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002 opfyldte kravet om betydelig merværdi, sammenholdt med de oplysninger, som Kommissionen allerede var i besiddelse af, og for det andet, at den har forklaret grundene til, at den fandt, at Grohe kun kunne indrømmes den mindste nedsættelse på 30%, og for det tredje, at den har besvaret de argumenter, som sagsøgerne har anført med henblik på at anfægte Kommissionens konklusion om, at Grohes anmodning havde en betydelig merværdi.

157 Kommissionen er imidlertid i henhold til punkt 23, litra b), andet afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 ikke forpligtet til at sammenligne nytten af de oplysninger, som blev indgivet ved Grohes anmodning, med nytten af de af sagsøgerne fremlagte oplysninger, men til at undersøge, om de oplysninger, som Grohe havde indgivet til Kommissionen før sagsøgernes anmodning om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002, havde en betydelig merværdi, sammenholdt med de oplysninger, Kommissionen i øvrigt var i besiddelse af i sine sagsakter på denne dato.

158 Det må således fastslås, at Kommissionen, som det fremgår af de betragtninger til den anfægtede afgørelse, som er gengivet i præmis 155 ovenfor, i tilstrækkelig grad har undersøgt spørgsmålet, om de af Grohe indgivne oplysninger opfyldte betingelsen om betydelig merværdi, før sagsøgerne indgav deres egen anmodning.

159 Sagsøgerens første klagepunkt skal derfor forkastes som ubegrundet.

160 Det bemærkes i den henseende, at sagsøgerne har nedlagt påstand om, at Retten inden for rammerne af en foranstaltning om bevisoptagelse pålægger Kommissionen at fremlægge de interne dokumenter, hvori den har anført grundene til, at sagsøgerne, snarere end Grohe, blev anset for den anden virksomhed, der havde forelagt oplysninger af betydelig merværdi, eller at Retten fastslår, at Kommissionen ikke har foretaget en passende undersøgelse af dette spørgsmål. Det må i den henseende fremhæves, at Kommissionen, som det fremgår af punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002, omhandlet i præmis 144 ovenfor, ikke er forpligtet til at foretage en sammenlignende undersøgelse af sagsøgernes anmodning og Grohes anmodning, men blot til at fastslå, om Grohes anmodning på det tidspunkt, hvor sagsøgernes anmodning blev indgivet, allerede opfyldte betingelsen om betydelig merværdi, henset til de oplysninger, som Kommissionen rådede over på den dato. Under disse omstændigheder skal sagsøgernes påstand forkastes som irrelevant, fordi den under alle omstændigheder ikke vil kunne ændre ved konklusionen i præmis 158 ovenfor.

161 Hvad for det andet angår sagsøgernes klagepunkt om, at Kommissionen med urette fandt, at Grohes anmodning havde en betydelig merværdi, er det for det første uomtvistet, at sagsøgerne indgav deres anmodning om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002 den 19. november 2004. Det er ligeledes uomtvistet, at det derfor udelukkende er på grundlag af de oplysninger, som Grohe havde givet Kommissionen den 15. og den 17. november 2004, at det skal undersøges, om disse oplysninger havde en betydelig merværdi, før sagsøgerne indgav deres egen anmodning den 19. november 2004.

162 Hvad for det andet angår sagsøgernes påstand om, at Retten skal nægte at admittere bilag 35 og 37 til svarskriftet, for så vidt som parternes anbringender skal fremgå af selve indlæggene og ikke af bilagene, bemærkes, at selv om indholdet af en stævning eller et skriftligt indlæg, der udveksles af parterne ved Retten, i henhold til artikel 21 i statutten for Den Europæiske Unions Domstol og artikel 44, stk. 1, litra c), i Rettens procesreglement kan støttes og udbygges på konkrete punkter ved henvisninger til bestemte passager i dokumenter, der vedlægges som bilag dertil, kan der ikke ved en generel henvisning til andre dokumenter, herunder dokumenter, der figurerer som bilag til stævningen eller indlægget, rådes bod på en undladelse af at anføre afgørende dele af den retlige argumentation, der skal være indeholdt i stævningen eller indlægget (jf. i denne retning Rettens dom af 17.9.2007, sag T-201/04, Microsoft mod Kommissionen, Sml. II, s. 3601, præmis 94 og 95).

163 Det bemærkes vedrørende den foreliggende sag, at Kommissionen i bilag 35 og 37 til svarskriftet har fremlagt to skemaer, hvori den for hvert af de dokumenter, som Grohe indgav den 15. og den 17. november 2004, anfører grundene til, at den fandt, at de havde eller ikke havde en betydelig merværdi, sammenholdt med de dokumenter, Kommissionen inden da var i besiddelse af. Som Kommissionen med rette har gjort gældende, støtter og supplerer disse skemaer, de argumenter, som Kommissionen har anført i svarskriftets punkt 77, 79, 81 og 82, hvori Kommissionen dels har anført i generelle termer, at de oplysninger, som Grohe havde indgivet, havde en betydelig merværdi, dels mere præcist har forklaret grundene til, at den fandt, at de dokumenter, som Grohe havde indgivet, gav Kommissionen mulighed for at underbygge de beviser, som var indeholdt i Kommissionens sagsakter, og derfor havde en betydelig merværdi.

164 Derfor må sagsøgernes påstand om, at Retten nægter at admittere bilag 35 og 37 til svarskriftet, forkastes.

165 Det må for det tredje fastslås, at det, som Kommissionen har anerkendt i 1279. betragtning til den anfægtede afgørelse (jf. præmis 155 ovenfor), fremgår af de i bilag 35 og 37 til svarskriftet fremlagte skemaer, at et meget stort antal af de dokumenter, som Grohe havde indgivet den 15. og den 17. november 2004, ikke kunne anses for at have en betydelig merværdi, fordi Kommissionen allerede var i besiddelse af dem, fordi disse oplysninger var blevet indsamlet under Kommissionens kontrolbesøg, eller fordi Masco allerede havde indgivet dem til Kommissionen. Det er ligeledes korrekt, at adskillige af de dokumenter, som Grohe indgav – såsom indbydelser til møder i den tyske forening AGSI eller i Euroitalia – i modsætning til det af Kommissionen anførte heller ikke kan anses for at have en betydelig merværdi, for så vidt som disse dokumenter kunne tilvejebringes i henhold til artikel 18 i forordning nr. 1/2003 (jf. den i præmis 152 ovenfor nævnte retspraksis), og for så vidt som Kommissionen allerede rådede over referater fra disse møder. Dette gælder ligeledes de af Grohe indgivne dokumenter, som Kommissionen ikke har lagt til grund ved fastslåelsen af overtrædelsen i den anfægtede afgørelse.

166 Med forbehold af konstateringerne i den foregående præmis må det imidlertid for det første fastslås, at Grohe, som det bl.a. fremgår af bilag 28 til stævningen og bilag 34 til svarskriftet, i virksomhedens mundtlige erklæringer til støtte for anmodningen om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002 dels anerkendte sin deltagelse i overtrædelsen, dels i sine erklæringer bekræftede oplysninger, som Kommissionen allerede var i besiddelse af vedrørende kartellets funktionsmåde og virksomhedens egen deltagelse i kartellet inden for de tyske og italienske foreninger på relativt præcis måde, idet Grohe angav de datoer, steder, deltagere og emner, som blev drøftet ved møderne i disse foreninger.

167 Dernæst har Grohe indgivet visse oplysninger om overtrædelsen, som Kommissionen ikke tidligere rådede over, og samtidige dokumenter, som underbygger overtrædelsen. To møder støtter denne konstatering.

168 Vedrørende Italien har Grohe for det første vedrørende det møde, der blev afholdt i Michelangelo den 19. juli 2002, og som Grohe henviste til i sin anmodning af 17. november 2004, præciseret, at detaljerede oplysninger om salg og individuelle markedsandele blev udvekslet mellem deltagerne, og

godtgjort denne omstændighed ved for Kommissionen at fremlægge beviser for disse drøftelser på grundlag af referaterne af dette møde. Sagsøgernes argument om, at der kun var tale om et enkelt møde ud af de 65 møder, der blev organiseret i Euroitalia og i Michelangelo, og om, at Kommissionen allerede var i besiddelse af tilstrækkelige oplysninger til at pålægge sanktioner for et kartel i Italien vedrørende vandhaner og armaturer, er uden betydning for konstateringen af, at dette bevis lettede Kommissionens opgave, idet det tillod Kommissionen at øge antallet af beviser, som den kunne støtte sig på ved pålæggelsen af sanktioner for overtrædelsen.

169 Hvad for det andet angår Tyskland har Kommissionen vedrørende mødet i AGSI den 14. juli 2004 anført, at det kun var det skema, som Grohe havde fremlagt for Kommissionen, som gjorde det muligt for denne præcist at fastslå udvekslingen af oplysninger om bl.a. fremtidige prisforhøjelser i 2005. Det må i den henseende fastslås, at selv om Kommissionen, som det fremgår af fodnote 221 i den anfægtede afgørelse, allerede var i besiddelse af andre beviser, som gjorde det muligt at fastslå overtrædelsen, har sagsøgerne imidlertid ikke anfægtet, at intet andet bevis havde samme detaljerigdom, således at Kommissionens mulighed for at bevise kartellets funktionsmåde styrkedes derved.

170 I lyset af de i præmis 165-169 ovenfor anførte betragtninger må det fastslås, at i modsætning til det af sagsøgerne i deres skriftlige indlæg og under retsmødet anførte havde de oplysninger, som Grohe fremlagde, bedømt i deres helhed en betydelig merværdi, hvilket begrundede, at Kommissionen indrømmede Grohe en bødenedsættelse.

171 Sagsøgernes argument om, at det fremgår af 550. betragtning til Kommissionens beslutning 2004/138/EF af 11. juni 2002 om en procedure i henhold til […] artikel 81 [EF] (sag COMP/36.571/D-1 – Østrigske banker – »Lombard Club«) (EUT 2004 L 56, s. 1), at en anmodning om bødenedsættelse i henhold til en samarbejdsmeddelelse kun kan have betydelig merværdi, hvis den omhandlede virksomhed nævner nye oplysninger, som tidligere har været ukendte for Kommissionen, og den giver forklaringer, der letter denne institutions forståelse af overtrædelsen, må forkastes som ubegrundet. Hvis oplysninger givet af en virksomhed vedrørende omstændigheder ved overtrædelsen, som allerede er Kommissionen bekendt, giver denne mulighed for at bevise omstændigheder, den ellers ikke ville have kunnet sanktioneret, har sådanne oplysninger en betydelig merværdi. En sådan bekræftelse, som adskiller sig fra den i præmis 151 ovenfor nævnte, er nyttig for Kommissionen ved pålæggelsen af sanktioner for kartellet. Under disse omstændigheder kan den omstændighed alene, at virksomheden ikke har givet Kommissionen oplysninger om omstændigheder, som den tidligere var uvidende om, ikke ændre konstateringen af, at virksomhedens samarbejde ikke desto mindre havde en betydelig merværdi.

172 Sagsøgernes tredje anbringende må derfor forkastes som ubegrundet.

4. *Det fjerde anbringende om anvendelse af retningslinjerne af 2006 med tilbagevirkende kraft*

173 Sagsøgerne har i det væsentlige gjort gældende, at anvendelsen af retningslinjerne af 2006 på sagens omstændigheder i stedet for retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten (EFT 1998 C 9, s. 3, herefter »retningslinjerne af 1998«), som var i kraft på det tidspunkt, hvor sagsøgerne indgav deres anmodning, udgør en tilsidesættelse af princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft, som er fastslået i retspraksis, i artikel 49, stk. 1, i chartret om grundlæggende rettigheder og i artikel 7 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950.

174 Kommissionen har anfægtet denne argumentation.

175 Ifølge retspraksis finder princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft inden for strafferetten, således som det fremgår af artikel 49 i chartret om grundlæggende rettigheder, anvendelse under enhver administrativ procedure, der kan føre til pålæggelse af sanktioner i henhold til traktatens konkurrenceregler (jf. i denne retning Domstolens dom af 28.6.2005, forenede sager C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P – C-208/02 P og C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 5425, præmis 202), og gør det muligt at rejse indsigelse mod en anvendelse med tilbagevirkende kraft af en ny fortolkning af en bestemmelse, hvorved et strafbart gerningsindhold fastlægges, når resultatet af denne fortolkning ikke med rimelighed kunne forudses på det tidspunkt, da overtrædelsen blev begået (jf. i denne retning analogt dommen i sagen Groupe Danone mod Kommissionen, nævnt i præmis 140 ovenfor, præmis 87-89 og den deri nævnte retspraksis, og Rettens dom af 2.2.2012, sag T-83/08, Denki Kagaku Kogyo og Denka Chemicals mod Kommissionen, Sml., EU:T:2012:48, præmis 120). Det er blevet fastslået, at med henblik på prøvelsen af, om dette princip er overholdt, skal det undersøges, om den anfægtede ændring med rimelighed kunne forudses på det tidspunkt, da de omhandlede overtrædelser blev begået (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 224). Rækkevidden af begrebet om, hvad der kunne forudses, afhænger i vidt omfang af indholdet af den relevante bestemmelse, det område, den omfatter, samt antallet af dens adressater og disses karakter. Loven kan være forudsigelig, uanset at den berørte person finder det nødvendigt at søge faglig bistand med henblik på i et efter sagens omstændigheder rimeligt omfang at kunne vurdere de følger, en bestemt handling vil kunne have. Dette gælder særlig for erhvervsdrivende, der er vant til at måtte udvise stor forsigtighed ved udøvelsen af deres erhverv. Det kan derfor af disse forventes, at de udviser særlig omhu ved vurderingen af de risici, som erhvervet indebærer (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 219).

176 Det bemærkes i den forbindelse, at den effektive gennemførelse af konkurrencereglerne, som de følger af bestemmelserne i forordning nr. 1/2003, kræver, at Kommissionen til enhver tid inden for det loft, som er fastsat i forordningens artikel 23, stk. 2, kan forhøje bødeniveauet, hvis det er nødvendigt for at sikre gennemførelsen af konkurrencepolitikken. Det følger heraf, at virksomheder, der er parter i en administrativ procedure, som kan give anledning til en bøde, hverken kan have en berettiget forventning om, at Kommissionen ikke vil overskride det hidtil anvendte bødeniveau, eller en forventning med hensyn til en metode for bødeberegningen, men at disse virksomheder tværtimod bør tage i betragtning, at Kommissionen til enhver tid kan beslutte at forhøje størrelsen af bødebeløbene i forhold til det tidligere anvendte niveau, enten ved at gennemføre en forhøjelse af bødebeløbene i forbindelse med fastsættelsen af bøderne i individuelle beslutninger, eller ved at der i konkrete tilfælde anvendes vejledende regler, der har generel rækkevidde, som f.eks. retningslinjerne (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 175 ovenfor, præmis 227-230, og dommen i sagen Groupe Danone mod Kommissionen, nævnt i præmis 140 ovenfor, præmis 90 og 91).

177 Det må i den foreliggende sag fastslås, at retningslinjerne af 2006 er omfattet af de retlige rammer i artikel 23, stk. 2 og 3, i forordning nr. 1/2003, at de bidrager til at præcisere grænserne for udøvelsen af Kommissionens skønsbeføjelse, som følger af denne bestemmelse, og at punkt 32 i retningslinjerne af 2006 i overensstemmelse med artikel 23, stk. 2 og 3, i forordning nr. 1/2003 begrænser den endelige bøde for den enkelte virksomhed eller virksomhedssammenslutning, der deltager i overtrædelsen, til 10% af dens samlede omsætning i det foregående regnskabsår.

178 Det bemærkes for det andet, at selv i mangel af en udtrykkelig bestemmelse om en periodisk revision af retningslinjerne af 1998 burde sagsøgerne, henset til gældende retspraksis, have taget den mulighed i betragtning, at Kommissionen, efter at overtrædelsen var begået, ville beslutte sig for at vedtage og anvende nye retningslinjer for bødeberegningen (dommen i sagen Denki Kagaku Kogyo og Denka Chemicals mod Kommissionen, nævnt i præmis 175 ovenfor, præmis 116).

179 På baggrund af samtlige de ovenstående bemærkninger må det fastslås, at retningslinjerne af 2006 og især den nye metode for bødeberegning, som de indeholder, såfremt det antages, at denne har haft en skærpende virkning med hensyn til størrelsen af de pålagte bøder, med rimelighed kunne forudses af

virksomheder som sagsøgerne på det tidspunkt, hvor den fastslåede overtrædelse blev begået, og at Kommissionen ved at anvende retningslinjerne af 2006 i den anfægtede afgørelse ikke har tilsidesat princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft (jf. i denne retning Domstolens dom i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 175 ovenfor, præmis 231 og 232, og dom af 18.5.2006, sag C-397/03 P, Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, Sml. I, s. 4429, præmis 25).

180 De to argumenter, som sagsøgerne har anført for at gøre gældende, at anvendelsen af retningslinjerne af 2006 med tilbagevirkende kraft ikke var forudsigelig i den foreliggende sag, kan ikke ændre ved konklusionen i den foregående præmis.

181 Sagsøgerne har for det første gjort gældende, at selv om virksomhederne ikke inden vedtagelsen af retningslinjerne af 1998 kunne have en berettiget forventning om, at beregningsmetoden for bøder ville forblive uændret, var situationen anerledes efter vedtagelsen af disse retningslinjer, henset til den forøgede betydning, som blev tillagt kriteriet om varighed i retningslinjerne af 2006. Det må således fastslås, at for så vidt som ingen bestemmelse i retningslinjerne af 1998 indikerer, at disse ikke vil blive ændret for at sikre den effektive anvendelse af EU-konkurrencereglerne, kunne sagsøgerne ikke have nogen berettiget forventning i den henseende, herunder også med hensyn til den omstændighed, at kriteriet om kartellets varighed ikke ville få større betydning ved fastlæggelsen af bødens størrelse med vedtagelsen af nye retningslinjer. Sagsøgernes argument i den henseende må derfor forkastes som ubegrundet.

182 Sagsøgerne har for det andet gjort gældende, at de havde en berettiget forventning om, at retningslinjerne af 1998 ville blive anvendt i den foreliggende sag, for så vidt som sagsøgerne indgav deres anmodning lige efter, at Domstolen bekræftede lovligheden af retningslinjerne af 1998 i dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 175 ovenfor, og Kommissionen var to år om at vedtage sin klagepunktsmeddelelse fra kontrolundersøgelsen at regne. Det må i den henseende fastslås, at disse to argumenter er uden betydning for konstateringen i præmis 176 og 177 ovenfor, hvorefter det var tilstrækkeligt forudsigeligt, at Kommissionen ville tilpasse niveauet for bøderne efter konkurrencepolitikkens krav og således anvende retningslinjerne af 2006 på sagens omstændigheder. Disse argumenter må således forkastes som irrelevante.

183 Under disse omstændigheder skal det fjerde anbringende forkastes i sin helhed.

184 Set i lyset af undersøgelsen af sagsøgernes fire anbringender må sagsøgerne for det første gives delvist medhold i det første anbringende, og henset til, at den af Kommissionen i den henseende begåede fejl vedrører selve fastslåelsen af overtrædelsen (det pågældende kartel), skal den anfægtede afgørelses artikel 1, stk. 1, punkt 3 og 4, delvis annulleres med den i præmis 128 ovenfor nævnte begrundelse. Denne ulovlighed må endvidere have konsekvenser for størrelsen af de bøder, som sagsøgerne er blevet pålagt, inden for rammerne af undersøgelsen af sagsøgernes påstand om omgørelse. For det andet må sagsøgerne gives medhold i det andet anbringende af den grund, der er anført i præmis 138 ovenfor, og denne ulovlighed må have konsekvenser for bødens størrelse ved behandlingen af sagsøgernes påstand om omgørelse. For det tredje må Kommissionen i øvrigt frifindes for annullationspåstandene.

B – *De subsidiære påstande om nedsættelse af de bøder, sagsøgerne er blevet pålagt*

185 Henset til sagsøgernes anden påstand, hvorved de anmoder Retten om at nedsætte de bøder, de er blevet pålagt (jf. præmis 26 ovenfor), påhviler det Retten under udøvelse af sin fulde prøvelsesret at træffe afgørelse dels vedrørende følgerne af de fejl, som Kommissionen har begået, og som er gengivet i præmis 128 og 139 ovenfor, for beregningen af den bøde, som sagsøgerne er blevet pålagt, dels vedrørende de andre argumenter, som sagsøgerne har fremført for Retten med henblik på at opnå en nedsættelse af de bøder, de er blevet pålagt.

1. *Konsekvenserne af Kommissionen fejl for så vidt angår bødernes størrelse*

186 Selv om retningslinjerne ikke foregriber Unionens retsinstansers bedømmelse af bøden, når disse retsinstanser udøver deres fulde prøvelsesret (Rettens dom af 27.7.2005, forenede sager T-49/02 - T-52/02, Brasserie nationale m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3033, præmis 169), finder Retten det i den foreliggende sag passende at lade sig inspirere af retningslinjerne ved omregningen af bødens størrelse, bl.a. fordi retningslinjerne giver mulighed for at tage alle de relevante omstændigheder i sagen i betragtning og at pålægge alle de virksomheder, der har deltaget i den fastslåede overtrædelse, bøder, som er forholdsmæssige.

187 I den foreliggende sag skal for det første den bøde, der er knyttet til den i præmis 128 ovenfor omhandlede fejl vedrørende den i Italien begåede overtrædelse vedrørende keramiske artikler, omberegnes, og for det andet skal det endelige beløb for den bøde, der skal pålægges, omberegnes under hensyntagen til den i præmis 139 ovenfor omhandlede fejl.

188 Hvad for det første angår den bøde, som Kommissionen kunne pålægge sagsøgerne, henset alene til deres deltagelse i overtrædelsen vedrørende keramiske artikler i Italien, må den omhandlede virksomheds omsætning i det sidste år før virksomhedens deltagelse i overtrædelsen for det første i overensstemmelse med punkt 13 i retningslinjerne af 2006, og som Kommissionen med rette har anført i 1200. betragtning til den anfægtede afgørelse, tages i betragtning. Da det sidste år før sagsøgernes deltagelse i overtrædelsen vedrørende markedet for keramiske artikler i Italien er år 2000, skal der tages hensyn til sagsøgernes omsætning på dette marked for disse produkter i dette år. Denne omsætning, som sagsøgerne har meddelt Retten som svar på Rettens foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, og som Kommissionen, ligeledes som svar på Rettens foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, har indikeret, at den ikke anfægter, udgør 210 461 486 EUR. Denne omsætning skal derfor tages i betragtning ved beregningen af bøden i stedet for den omsætning på 191 641 141 EUR, som sagsøgerne havde i 2003, og som fremgår af tabel C i den anfægtede afgørelse.

189 Hvad for det andet angår de procentdele af omsætningen, der skal tages i betragtning i henhold til punkt 23 og 25 i retningslinjerne af 2006, bemærkes for det første i den henseende, at sagsøgernes deltagelse i det omhandlede kartel var langvarig, idet det bl.a. er uomtvistet, at de i Østrig deltog i en overtrædelse vedrørende vandhaner og armaturer i ti år og tre måneder og vedrørende keramiske artikler i ni år og otte måneder. Dernæst må det kartel, de deltog i, anses for at være meget groft, idet det bestod i at gennemføre en koordinering af prisforhøjelser vedrørende flere produkter i flere medlemsstater. Disse elementer er i sig selv tilstrækkelige til at begrunde anvendelsen af en sats på 15% ved beregningen af dels bødens grundbeløb som omhandlet i punkt 21-23 i retningslinjerne af 2006, dels – efter anvendelsen af en multiplikationssats knyttet til overtrædelsens varighed (jf. præmis 190 ovenfor) – det afskrækkende tillægsbeløb, der er omhandlet i retningslinjernes punkt 25, således som Kommissionen gjorde det i 1220. og 1225. betragtning til den anfægtede afgørelse.

190 For det tredje, da den begåede overtrædelse med hensyn til keramiske artikler i Italien varede 11 måneder, og ikke 11 år og 7 måneder, skal grundbeløbet i overensstemmelse med punkt 24 i retningslinjerne af 2006 multipliceres med en koefficient på 0,92 og ikke på 11,58, som Kommissionen havde anført i tabel D i den anfægtede afgørelse.

191 Set i lyset af de betragtninger, der er anført i præmis 188-190 ovenfor, bør sagsøgerne pålægges en bøde på 60 612 000 EUR, rundet nedad, for overtrædelsen vedrørende keramiske artikler i Italien, og ikke på 360 000 000 EUR, som Kommissionen havde fastslået i tabel E i den anfægtede afgørelse. Beløbet på 60 612 000 EUR svarer således til resultatet af følgende beregning: ((210 461 486 × 15%) × 0,92) + (210 461 486 × 15%).

192 For det andet, i lyset af den i den foregående præmis foretagne beregning samt den i præmis 130 ovenfor anførte konstatering om, at Kommissionen ikke kunne pålægge sagsøgerne bøder for så vidt angår de i Belgien og Frankrig begåede overtrædelser vedrørende keramiske artikler, udgør det

samlede beløb for den bøde, der bør pålægges, før anvendelsen af en nedsættelse på 30% i henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002, 171 812 000 EUR i stedet for 479 730 000 EUR (jf. tabel G i den anfægtede afgørelse), nedsat til 465 844 000 EUR for at tage hensyn til loftet på 10% af sagsøgernes omsætning (jf. tabel F i den anfægtede afgørelse). Dette beløb på 171 812 000 EUR svarer således til de bøder, der er blevet pålagt for overtrædelserne vedrørende dels keramiske artikler i Tyskland (5 700 000 EUR, hvilket beløb sagsøgerne ikke har anfægtet), i Italien (60 612 000 EUR), i Østrig (2 700 000 EUR, hvilket beløb sagsøgerne ikke har anfægtet), dels vandhaner og armaturer i Tyskland (9 600 000 EUR), i Italien (90 000 000 EUR) og i Østrig (3 200 000 EUR). For så vidt som Kommissionen har indrømmet en nedsættelse på 30% af bøden i henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002, er den samlede bøde for den af sagsøgerne begåede overtrædelse således 122 711 400 EUR og ikke 326 091 196 EUR som angivet i tabel H i den anfægtede afgørelse.

193 Retten finder det under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret passende at fordele det således genberegnede samlede bødebeløb på 122 711 400 EUR blandt sagsøgerne efter de følgende to regler. For det første skal de af Kommissionen i den anfægtede afgørelses artikel 2, stk. 3, litra c), d) og f)-i) fastsatte bøder ikke ændres, fordi sagsøgerne ikke har godtgjort, at de bøder, der er blevet pålagt de selskaber, der omhandles i disse litraer, er ulovlige eller uforholdsmæssige. Af denne grund udgør den bøde, der skal fordeles mellem Trane, Wabco Europe og Ideal Standard Italia 113 005 480 EUR (nemlig 122 711 400 – 1 519 000 – 5 575 920 – 2 611 000). For det andet fremgår det hverken af sagsøgernes argumentation eller af sagsakterne ved Retten, at de fordelingsnøgler, som er blevet anvendt af Kommissionen i den anfægtede afgørelse til at pålægge Trane, Wabco Europe og Ideal Standard Italia bøder, individuelt eller in solidum, skulle være uforholdsmæssige. Dette leder Retten til den konklusion, at Trane for det første bør pålægges en bøde på 92 664 493 EUR [i stedet for bøden på 259 066 294 EUR i henhold til den anfægtede afgørelses artikel 2, stk. 3, litra a)], at Wabco Europe og Trane for det andet bør pålægges en bøde på 15 820 767 EUR in solidum [i stedet for bøden på 44 995 552 EUR i henhold til den anfægtede afgørelses artikel 2, stk. 3, litra b)], og at Ideal Standard Italia, Wabco Europe og Trane for det tredje bør pålægges en bøde på 4 520 220 EUR in solidum [i stedet for bøden på 12 323 430 EUR i henhold til den anfægtede afgørelses artikel 2, stk. 3, litra e)].

2. *Sagsøgernes yderligere argumenter til støtte for deres påstand om nedsættelse af bøderne*

194 Sagsøgerne har anført to yderligere argumenter til støtte for deres påstand om ændring af de bøder, som de er blevet pålagt.

195 Det bemærkes i den henseende, at Retten i henhold til retspraksis for det første under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret skal foretage sin egen vurdering under hensyntagen til alle sagens omstændigheder under overholdelse af EU-rettens almindelige grundsætninger, såsom proportionalitetsprincippet (jf. i denne retning dommen i sagen Romana Tabacchi mod Kommissionen, nævnt i præmis 28 ovenfor, præmis 179 og 280) og ligebehandlingsprincippet (dommen i sagen Erste Group Bank m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 149 ovenfor, præmis 187).

196 For det andet svarer udøvelsen af den fulde prøvelsesret ikke til en kontrol af egen drift. Det er derfor – med undtagelse af spørgsmål om grundlæggende retsprincipper, som Unionens retsinstanser er forpligtet til at tage under påkendelse af egen drift, såsom en manglende eller utilstrækkelig begrundelse af den anfægtede afgørelse – op til sagsøgeren at gøre anbringender gældende til prøvelse af afgørelsen og at fremlægge oplysninger til støtte for disse anbringender (jf. i denne retning dommen i sagen Chalkor mod Kommissionen, nævnt i præmis 28 ovenfor, præmis 64).

197 Sagsøgerne har for det første anmodet Retten om at nedsætte de bøder, som de er blevet pålagt, på grund af kvaliteten af det samarbejde, sagsøgerne har ydet Kommissionen. De har særlig fremhævet, at de indgav denne anmodning meget hurtigt efter kontrolundersøgelserne, at anmodningen havde en væsentligt højere kvalitet end Grohes, selv om den først blev indgivet nogle dage senere end denne

virksomheds, bl.a. fordi denne anmodning omfattede mere end 130 dokumenter, og at Retten ikke bør belønne og opmuntre til hurtighed ved indgivelsen af en anmodning på bekostning af anmodningens kvalitet.

198 Retten er i den foreliggende sag af den opfattelse, at ingen af de af sagsøgerne fremførte argumenter, som er nævnt i præmis 197 ovenfor, begrunder en indrømmelse af en yderligere nedsættelse af bøden på 30-50% til fordel for sagsøgerne. Disse argumenter blev således for det første taget i betragtning af Kommissionen, da den vurderede nytteværdien af henholdsvis sagsøgernes og Grohes anmodninger. Det er således netop på grund af hurtigheden og kvaliteten af deres anmodning, at sagsøgerne opnåede en nedsættelse på 30% på trods af den omstændighed, at de først var den tredje virksomhed – efter Masco og Grohe – som indgav en anmodning til Kommissionen i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002. For det andet opfylder den bødenedsættelse, som Kommissionen har indrømmet sagsøgerne, i den foreliggende sag formålet om at opmuntre virksomhederne til at indgive så fuldstændige anmodninger om at blive omfattet af samarbejdsmeddelelsen af 2002 som muligt og inden for den kortest mulige frist. Under disse omstændigheder er indrømmelsen af en nedsættelsessats på 30% til såvel Grohe som sagsøgerne rimelig. Selv om sagsøgerne således var en smule langsommere end Grohe ved indgivelsen af deres anmodning, indeholdt sagsøgernes anmodning til gengæld flere elementer af betydelig merværdi end Grohes anmodning.

199 Sagsøgernes argument om, at Kommissionen havde »accepteret« deres argumenter om, at Retten skulle indrømme dem en bødenedsættelse på 50%, fordi Kommissionen ikke i dens svarskrift havde anfægtet sagsøgernes påstande i den henseende, er ikke overbevisende. For det første, selv om Kommissionen ganske vist ikke i svarskriftet specifikt svarede på den af sagsøgerne nedlagte påstand om nedsættelse i henhold til Rettens fulde prøvelsesret, nedlagde Kommissionen ikke desto mindre påstand om forkastelse af det tredje anbringende, som indeholdt påstanden om nedsættelse af sagsøgernes bøde på grund af deres samarbejde med Kommissionen. For det andet kan Kommissionens manglende anfægtelse af de af sagsøgerne påberåbte argumenter under alle omstændigheder ikke binde Retten ved udøvelsen af dens fulde prøvelsesret.

200 Under disse omstændigheder må sagsøgernes første påstand om en yderligere nedsættelse af bøden for deres samarbejde med Kommissionen forkastes.

201 Sagsøgerne har for det andet nedlagt påstand om, at bøden nedsættes, fordi retningslinjerne af 1998 på det tidspunkt, hvor sagsøgerne besluttede at indgive deres anmodning om bødenedsættelse i henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002, foreskrev pålæggelse af lavere bøder end dem, som fulgte af anvendelsen af retningslinjerne af 2006 med tilbagevirkende kraft.

202 Kommissionen har anfægtet denne argumentation.

203 Retten fastslår i den henseende, at der ikke er noget i sagsakterne, som tillader en konklusion om, at bøderne, som de er genberegnet og fastsat i præmis 198 ovenfor, skulle være urimelige, henset til dels grovheden og varigheden af den overtrædelse, som sagsøgerne har begået, dels nødvendigheden af at pålægge sagsøgerne en bøde på et afskrækkende beløb.

204 Under disse omstændigheder må sagsøgernes anden påstand forkastes.

205 Den anfægtede afgørelses artikel 2, stk. 3, litra a), b) og e), skal derfor omgøres som anført i præmis 193 ovenfor, og sagsøgernes påstande om nedsættelse af bøderne skal i øvrigt forkastes.

206 I lyset af samtlige de ovenstående betragtninger og i overensstemmelse med det af Retten i præmis 184-204 ovenfor fastslåede annulleres den anfægtede afgørelses artikel 1, stk. 1, punkt 3 og 4, for det første delvis af de i præmis 184 ovenfor nævnte grunde, og for det andet omgøres den anfægtede afgørelses artikel 2, stk. 3, litra a), b) og e), som anført i præmis 193 ovenfor, og for det tredje frifindes Kommissionen i øvrigt.

Sagens omkostninger

207 I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 3, kan Retten fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter.

208 Da sagsøgerne delvis har fået medhold, finder Retten under hensyn til sagens omstændigheder, at Kommissionen bør bære sine egne omkostninger og betale halvdelen af de omkostninger, der er afholdt af sagsøgerne. Sagsøgerne bærer således halvdelen af deres egne omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Fjerde Afdeling):

1) **Artikel 1, stk. 1, punkt 3 og 4, i Kommissionens afgørelse K(2010) 4185 endelig af 23. juni 2010 om en procedure i henhold til artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/39.092 – Badeværelsesudstyr og -inventar) annulleres, for så vidt som Europa-Kommissionen deri har pålagt Trane Inc., Wabco Europe og Ideal Standard Italia Srl sanktioner for en overtrædelse vedrørende et kartel på det italienske marked for keramiske artikler for en periode ud over perioden fra den 12. maj 2000 til den 9. marts 2001.**

2) **Den bøde, som Trane pålægges i artikel 2, stk. 3, litra a), i afgørelse K(2010) 4185 endelig, fastsættes til 92 664 493 EUR.**

3) **Den bøde, som Wabco Europe og Trane pålægges in solidum i artikel 2, stk. 3, litra b), i afgørelse K(2010) 4185 endelig, fastsættes til 15 820 767 EUR.**

4) **Den bøde, som Ideal Standard Italia, Wabco Europe og Trane pålægges in solidum i artikel 2, stk. 3, litra e), i afgørelse K(2010) 4185 endelig, fastsættes til 4 520 220 EUR.**

5) **I øvrigt frifindes Kommissionen.**

6) **Kommissionen betaler halvdelen af Wabco Europes, Wabco Austria GesmbH's, Tranes, Ideal Standard Italias og Ideal Standard GmbH's omkostninger og bærer sine egne omkostninger.**

7) **Wabco Europe, Wabco Austria, Trane, Ideal Standard Italia og Ideal Standard bærer halvdelen af deres egne omkostninger.**

Pelikánová Jürimäe Van der Woude

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 16. september 2013.

Underskrifter

Indhold

Sagens baggrund 2

Retsforhandlinger og parternes påstande 5

Retlige bemærkninger 6

A – De principale påstande om delvis annullation af den anfægtede afgørelse 6

1. Det første anbringende om en fejl ved beregningen af bøden som følge af, at værdien af sagsøgernes salg af keramiske artikler på det italienske marked blev taget i betragtning 6

a) Gennemgang af retspraksis vedrørende eksistensen af og beviset for en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF 7

b) Sammenfatning af de vurderinger, som førte Kommissionen til at pålægge sagsøgerne sanktioner i den anfægtede afgørelse for deres deltagelse i en overtrædelse i Italien 10

c) Undersøgelse af de beviser, som Kommissionen har fremlagt for at godtgøre en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004 10

Sagsøgernes anfægtelse under den administrative procedure af eksistensen af en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004 11

De beviser, der i den anfægtede afgørelse blev lagt til grund for at fastslå eksistensen af en overtrædelse vedrørende keramiske artikler i Italien fra den 15. marts 1993 til den 9. november 2004 12

– Beviset for eksistensen af et kartel vedrørende keramiske artikler i Euroitalia og i Michelangelo for så vidt angår de møder, hvor sagsøgerne var den eneste producent af disse produkter, som var til stede 13

– Beviserne for eksistensen af et kartel vedrørende keramiske artikler inden for Euroitalia og Michelangelo for så vidt angår de møder, hvor sagsøgerne var til stede sammen med andre producenter af disse produkter 17

2. Det andet anbringende om manglende hensyntagen til den omstændighed, at sagsøgerne havde nydt godt af en delvis bødefritagelse for så vidt angår den i Belgien og Frankrig begåede overtrædelse, ved beregningen af bøden 22

3. Det tredje anbringende vedrørende den omstændighed, at Kommissionen med urette fandt, at sagsøgerne kun var den anden og ikke den første virksomhed, der indgav beviser af en betydelig merværdi som omhandlet i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 til Kommissionen 23

4. Det fjerde anbringende om anvendelse af retningslinjerne af 2006 med tilbagevirkende kraft 28

B – De subsidiære påstande om nedsættelse af de bøder, sagsøgerne er blevet pålagt 30

1. Konsekvenserne af Kommissionen fejl for så vidt angår bødernes størrelse 31

2. Sagsøgernes yderligere argumenter til støtte for deres påstand om nedsættelse af bøderne 32

Sagens omkostninger 34